

U. K. 463.

Ch
př. 42.

Město Skuteč.

Jeho dějiny

namal

Ant. Glinický.

Výše v Glinických Prohlédkách
i. 1902.

Obecní a městská
škola chlapecká
v Skutči

Děkanský kostel Nanebevzetí P. Marie ve Skutči.

Město Skuteč.

Napsal Ant. Hlinecký.

Kde Humperek se skály věží,
tam kdysi stával hrad,
a třeba v obět časů pad,
přece žije pamět jeho svěží.
A bude žít, dokud ty domky
té Skutče naši lán
zastíní časů Pán,
a špitálské znít budou zvonky.

(Ze starých rukopisů skutečských).

I.

Prvým jasným paprskem ze tmy, obestírající trvání města, jest listina z léta 1350., kterou postupuje pražské arcibiskupství mnohé kostely k nově zřízenému biskupství litomyšlskému.

S jistotou proto lze tvrditi, že Skuteč aspoň již v první polovině XIV. století stála, když léta 1350. farní kostel k biskupství litomyšlskému se postupuje.

Můžeme se najisto domnívati, že založena byla vrchností rychemburskou, aniž víme ovšem kterou.¹⁾

Půda skutečská zakoupena byla předky na dědično za roční poplatek či úrok či šos; odtud přezdívka předků — šosači.

A směli se předkové svobodně stěhovati, statky i úročníky kupovati a spravovali věci sirotčí, svatební a soudili.

O tvářnosti prvotní osady té a prvních obyvatelích jejich dle ústního podání jen málo se vypravuje; neboť nejstarší památní kniha skutečská — »Žlutá« — počíná teprve rokem 1458.

Dle podání toho stála prvotní Skuteč pod Štěpánovem, u potoka k Svaté Anně tekoucího, pod dubovou stráň.

¹⁾ Počátkem století XIV. vládl Rychemburskem Tas z Rychemburka. L. 1349. seděl tu pan Beneš z Vartemberka, později pán z Pardubic, Vilém z Pardubic † kol r. 1387. a nastoupil Jan Smil Flaška.

Když vystavěn byl na Humperkách — tak se vypravuje — hrad, tu se lidé pro větší bezpečí stěhovali pod hrad. Nebylo to ne-snadné v době, kdy stavělo se pouze ze dřeva.

Ti, kteří pod Humperky nechťeli, vyhlédli si nové bydliště tam, kde dnes stojí Skutičko.

Také druhá Skuteč byla dle pověsti opuštěna, když zašel hrad, a Skutečtí usadili se konečně v nynějších místech.

O vystavění druhého kostela skutečského, špitálského, l. 1391. pražským měšťanem Petrem Loutkou a nákladem pána na Rychemburce, básníka Jana Smila Flašky, vypravuje památní kniha Nového Města Pražského.¹⁾

Jméno město Skuteč vyskytuje se poprvé v zápise v deskách zemských z l. 1392., dle kterého prodal Jan Smil Flaška hrad svůj, město Skuteč, Hlinské, Svratku a 58 vesnic za 10.000 kop Otovi z Bergova a Bočkovi z Poděbrad.²⁾

Mluví-li se léta 1391. o kostele špitálském, pak musel chudobinec ten již před r. 1391. stávati.

A protože Prasetín a Holetín ke špitálu až za krále Jiřího (l. 1460.) koupeny byly měšťanstvem skutečským, lze souditi, že totéž obětavé měšťanstvo špitál též před rokem 1391. samo vydržovalo.

Ale listinami to jen doložiti lze, že již léta 1435. špitál působil. Vysvítá tak z listiny o trhu mezi purkmistrem Doškem, konšeli a jakýmsi Zikmundem o špitálskou roli.

Pánové se zaručili, že nebudou na Zikmunda sahati robotami a že platiti má pouze spravedlivý úrok. Totiž šestnáct grošův a pět haléřův dvakrát do roka, devět větel ovsa a sedm vajec, a to chudým do špitálu.

Dále zavázal se Zikmund, že přiveze každoročně chudým těm čtyři vozy rubaných dřev.

Řečeno již, že vladycký statek holetínský patří ke špitálu od r. 1460.

Toho roku v pondělí po sv. Kedrutě o hodině patnácté dle orloje stalo se vložení lidí v Holetíně k tomu špitálu náležejících ve dsky zemské, a to ku pravému panství, dědičně.³⁾

Podobně r. 1460. koupeno ke špitálu zboží prasetínské od pana Jana z Chlumu a Košumberka, poručníka sirotka Bernarta,

¹⁾ Ve stavebních smlouvách.

²⁾ Byl to prodej jen na oko, z nějaké opatrnosti v tehdejších bouřích, neboť již l. 1396. vládl Flaška volně svým panstvím zase.

³⁾ Před tím patřil Holetín Dětěbovi, který byl Skutči dlužen.

jehož otcem byl Václav z Prasetína a jehož matka byla z Cerhonic, za 160 kop s povolením krále Jiřího »s tím právem a platem, s lesy, lukami, rybníky, s potoky, s krčmou, se vším, tak jak měl Václav z Prasetína.«¹⁾

Když mladý Bernart dospěl k letům, schválil prodej ten listem daným léta Božího 1484. ten den po svatém Václavu, dědici království Českého.

Za panování Arnošta Smila Flašky na Skutči byl léta 1415. mistr Jan Hus v Kostnici upálen. Tomu odporovali 452 páni a rytíři, a mezi nimi byl i Arnošt Smil Flaška z Pardubic a na Rychemburce, syn slavného Jana Smila Flašky.

I pan Arnošt podepsal listinu, již zavazovala se šlechta, že »kazatelů Pána Jezu Krista nábožných do krve prolítí brániti bude«.

Ale ještě téhož roku spolčil se pan Arnošt s pány katolickými a pomáhal jim v bojích proti Husitům.

Z té příčiny obrátil se Žižka l. 1421. do východních Čech, vrátil biskupství litomyšlské (k němuž i Skuteč patřila), zkazil i. 1422. klášter podlažický, zabil opata Jana s dvěma jinými mnichy a vlekl je s sebou na Rychemburk, kde je dle pověsti dal nad rybníkem Spáľivcem spáliti a jich popel do rybníka vhoditi.

Tak octli se Žižkovci u samé Skutče. Ale žádná památka, žádná listina o tom nevypravuje, že by se byli ve Skutči objevili.²⁾

Totéž platí o r. 1425., kdy v masopustě Sirotci pod Prokopem Velkým před Rychemburk přitrhli, jeť dobyli a opanovali.

Potom pak okolí hradu daleko široko ovládal hejtman jich Jiřík Kroměšín z Březové.

Události tyto nasvědčují tomu, že i ve Skutči té doby počalo se šířiti učení pod obojí (utraquistické).

Na faru skutečskou sadil faráře husitského Jan Pardus z Horky a Vratkova, od r. 1443. pán na Rychemburce, před tím hejtman Tábořský († l. 1465).

Farářem tím byl asi onen Kříž, prvý vůbec známý kněz skutečský, který předstoupil po smrti Pardusově s purkmistrem, rychtářem, konšeli i obecními staršími ze Skutče před poručníka dítek Pardusových — pana Zdeňka Kostku z Postupic, nejvyššího minemistra království Českého, se žádostí, aby vrátil špitálu odňaté mu (snad panem

1) Prasetínská tvrz stávala tam, kde nynější škola stojí. Říká se tam dosud »na valech«.

2) Na Rychemburk stílel prý Žižka se skály proti hradu — »Žižkovy skály« — opodál hradu jest »Žižkův stůl«. Viz Hist. Rozhledy roč. II. str. 17. a 180. a roč. IV. str. 75.

Pardusem) krámy masné,¹⁾ zahradu a dvůr. Čemuž pan Kostka vyhověl, a vydal o tom Skutečským list v »ten pondělí« před sv. Jiřím l. 1466.

Z listiny té se dovídáme, že též vrchnost měla ve Skutči své krámy, z nichž užitek brala.

A vymínuje si pan Zdeněk, aby tito jeho krámové nejprv osazování byli, a když by byli osazeni, tehdy aby také Skutečtí své dva krámy osaditi směli k potřebě té chudiny.

O Pardusovi čteme při r. 1450., že ujal se ve Skutči sirotka Machny, již poručníka Václava Korka ustanovil a jí pak za svého služebníka Syrůčka, jemuž dal dům, půl lánů pole a 150 kop, provdal. —

Konšelé spravovali statek špitálský a tu smluvili se l. P. 1467. ten čtvrtek před svatou Kateřinou s Mikulášem Niklem o »dielo« (udělání) rybníka špitálského.

Purkmistrem byl tehdy Matěj pekař, a konšeli Štěch, Vaněk kovář, Matěj Hodík, Zoufalec, Václav Kamenička, Žampach, Vepřek, Jarsa, Vaněk kožišník, Staeh a Vaněk Šemrlův (Šlemrlův?).

Do udělání rybníka měl Nikel užívati dvoru a louky, »která jest vedle silnice, i pole až do velkého rybníka«.

Po udělání rybníka měl jej sám užívati šest let.

Tehdejší konšelé museli býti lidé poctiví, neboť v listině uvádí Nikel, že věří pánům, že spravedlivě učiní jeho dětem, kdyby umřel než rybník dodělá. —

Rychtář Petr, s nímž se několikrát v listinách setkáváme, vyznal l. P. 1460. v pátek před sv. Margaretou před konšeli, že prodával roli nebožce Tomáška chudého, a dále dvůr, který kupci Mikušovi odevzdán byl, když zaplatil, co komu na tom dvoru odkázáno bylo.

Rychtář Petr měl syna Jaroše, »dobré paměti mistra,« který zdržoval se v Praze v koleji císaře Karla, kde zemřel. A tu poctiví učení pražského mistři vydali Petrovi (a synu jeho Janovi, rychtáři v Rychemburce) ostalého statku po Jarošovi, a to: roucho choděcí a ložní, knih truhlici, nějaké konvice a přes sto zlatých uherských na hotovosti.

Na list o příjmu věcí těch z leta 1468. přitiskli pečeti své Petr i Jan, podobně i moudré opatrnosti pan purkmistr a konšelé skutečtí.

Ale již při letě 1469. setkáváme se s rychtářem Vaškem.

Při letě 1489. čteme dále, že prodal Jan Vaněk z Černé Hory svůj dům a svobodnou rychtu Mikuláši Sobkovi z Kornic.

1) Skutečské masné krámy bývaly u špitála.

K rychtě skutečské patřily mimo Skuteč vesnice Žďarec, Leštinka, Radčice, Malinné a Skutičko.

Že již v těchto šerých dobách okolní venkované ve Skutči se usazovali, o tom svědčí jména Petr Krounský, Jíra Zbožnovec, Nikel Skutičko, Václav Chroustovský a j. I nižší šlechta a vysloužilí hejtmani hradu Rychemburka se tu zakupovali.

Zvláště často sem dojížděli i docházeli z okolních venkovanů Hrobečtí či Hrobčičtí z Lažan, z nichž nejeden spí vedle románského kostelíka tamního.

Směl si tu popřátí truňk dobrého vína, vždyť měli dědin přes čtyři lány.

A »který sedlák má čtyři lány, může pít víno s měšťany,« říkávalo se.

Deery své provdávali Hrobečtí do Skutče, a rod jich kvetl hluboko do XVII. století.

Prvý vůbec známý Hrobecký byl »opatrný muž« Matyáš Hrobecký, purkrechtní člověk¹⁾ paní Anežky z Chlumu a Košumberka, který l. 1499. koupil lažanské dva rybníčky, dosud stávající, zaplativ je groši širokými.

A platiti měl z nich při svatém Havle čtyři české groše a při svatém Jiří také čtyři groše, a to věčně.

A paní Anežka rybníky mu osvobodila²⁾ před sebou, svými dědici a budoucími.

Táž Anežka povolila Skutečským léta od narození Syna Božího 1500. kupovat sůl k obci (sklad soli).

Bylo to za purkmistra Jiříka Tulaře a konšelů Jana Svinky, Jana Veroničina, Jiříka Kosaře a jiných.

Skutečtí směli sůl (k obci) kupovati budoucně a »věčně« a »jediný groš český z každé bečky přijímati prodávajíc, a nic více.«

Zdá se, že se Skutečtí »věčně« milosti této dlouho netěšili a že jim odňata byla nejspíše po t. zv. smlouvě svatováclavské (l. 1517.), neboť čteme ve stížnosti k císařovně z l. 1780., že o privilej ten před staletími vrchností byli připraveni.³⁾

Po r. 1517. bráti bylo sůl Skutečským z panských skladů na Rychemburce.

Skládání soli, piva, slanečkův a podobného za plat prováděli

1) Úrok z pozemku vrchnosti platící.

2) T. j. roboty zbavila na tom pozemku.

3) Právo skladu a prodeje soli obdrželi Skutečtí opět při narovnání s vrchností l. 1793. Až do r. 1706. odebírala se sůl pro Čechy z dolů saských (Halle) po

tak zvaní šrotěři¹⁾ a čteme již v listině z r. 1466., že za purkmistra Matěje Pekaře — Jan Šverec postoupil šrotku (právo ku skládání) jinému Janovi s týmiž právy, jak za starodávna bylo.

»Žlutá kniha« seznamuje nás se skutečskou taxou šrotčeskou. Když kdo přiveze sůl a skládá ji dolů, má dáti pánu jeden groš a šrotčovi jeden haléř od každé bečky, a když z města nosí do hospody anebo z hospody ven, tu opět po jednom haléři má šrotčovi dáno býti od domácích a od hostů, ale sedláci mají dávati po jednom penízi od téhož nošení.

Od bečky piva anebo od půl neboli od tuny, když z domu do domu šrotuje, dva peníze.

Od tuny herynkův, když skládá s vozu, nebo na vůz, po jednom penízi od každé tuny.

A když který host koupí tunu herinkův, a má ji převézt, od každé tuny složené dva peníze šrotčovi.²⁾

Že šrotěři též vážnými byly, souditi lze z této pointy³⁾ šrotčeské taxy: od váhy od kamene jeden haléř, od centnéře tři peníze. —

Vedle šrotčů uvádějí se v XV. století ve Skutči tito řemeslníci a obchodníci: řezníci, sladovníci, pivovárníci, krejčí, ševci, truhláři, kováři, bednáři (bečváři), tesaři, zedníci, krčmáři, šenkýři vína a piva; kožišníci a kolaři; koželuzi, barvíři, zámečníci, kloboučníci a provazníci.

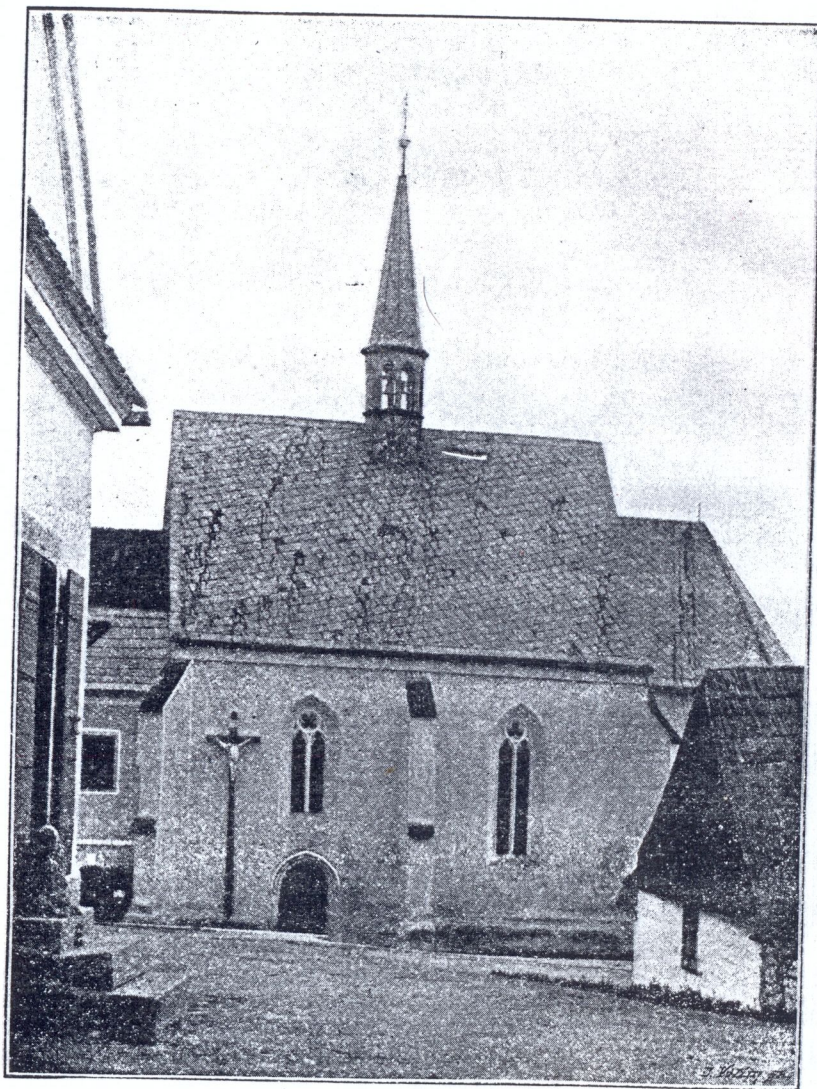
Od r. 1509. konali skutečtí konšelé práce své, úřední podle taxy, kterou jim l. 1509. v pátek po sv. Valentinu bráti dovolil urozený pán Jindřich z Valdštýna a na Rychemburce.

Kdyby dali vejpis kšaftu na list, měli obdržeti sedm grošův (a písař dva groše zápisného), vejmažného měli dostati konšelé sedm denárů.⁴⁾ (a písař též sedm denárů), za vložení kšaftu do knih měl dáti každý konšelům sedm grošů (písaři dva groše), kdo by se koli odevzdal, každý zvláště měl dva groše míšenské položit.

1) Šrotýř = kdo sudy vína do sklepa spouští.

2) Za Vladislava měl groš sedm peněz, jeden peníz dva haléře. Cena groše byla skoro 10 kr. Další znění výše uvedené taxy šrotčeské toto jest: Od osmi věder s voza 1 groš a od převezení z hospody do hospody dva groše, a od desíti věder deset peněz s voza, a z hospody do hospody tři groše bez jednoho peníze. Od dreylinku (20 věder) s voza čtyři groše a na vůz čtyři groše. Koupí-li soused od souseda též dreylink, od převezení šrotčovi sedm (?) grošů a na vůz, když vloží tři groše. Od kaufu (sud 16 věderní) tři groše a od vložení tři groše. Ale od souseda k sousedovi od šrotování šest grošův šrotčů. — Až do r. 1766. t. j. do zavedení všeobecné míry rakouské, užíváno u nás sudu, bečky, tuny, pinty, věrtele atd.

3) Pointe = vtip — špička — ostrota vtipu.

Špitálský kostel Božího Těla ve Skutči.

Od pečeti k listům zachovacím (o zachovalosti), kdož by chtěl mít, aby dal deset grošů míšenských. —

K úřadování městskému náleželo též přiznávání se k trhům, rovnání rozmíšek smlouvou ubrmanskou, vtahování smluv, kladení částečných sum (veyruňků), a podobných. —

V soudnictví patřilo Skutči t. zv. nižší právo, t. j., soudily se tu volenými měšťany, (konšeli) menší nezákonitě činy. Při tom užíváno i práva útrpného.

Tak byl l. 1483 Vít jakýs pro »nářek cti« na skřípec pověšen a přiznal se k vině, a musel nařknutému 200 kop (!) zaplatiti. Na právo hrdelní poukazuje nesměle jen zápis z l. 1590. Toho roku vsazen totiž Václav Jiráňka pro dluh Jeho Milosti¹⁾ pánu do šatla-vního vězení ve Skutči a zavázal se, že zaplatí, pod ztrátou hrdla.

Tím méně víme, kdy na stráni mezi Skutičkem a Příbylovem na postrach všem lotrům vztýčena šibenice. —

A nyní některé obrázky skutečského úřadování z XV. století, beze změn a bez okras.

* * *

Léta 1460. za purkmistra Prnoška kováře, Vaška kožišníka, Beneše koláře, Jíry kožišníka, Blažka sladovníka a j. prováděli konšelé tito »rozdíl« (rozdělení) movitého jmění mezi sirotky Janka řezníka, a takto je podělili :

Josefovi přiřkli šest kop a věrduňk (čtvrt), Jakubovi mladšímu synu šest kop a věrduňk a Janovi nejmladšímu sedm kop a věrduňk (Mateři jejich dostalo se osm kop).

A ty peníze mají sirotci bráti u Havránka, ševce a švagra svého. Rukojmími pak za ty peníze jsou: Nikel, Sopusěk, Šimon a Čeládka. —

Léta 1461. odevzdala Nabřišková z Finberka před purkmistrem Václavem Kožišníkem, rychtářem a konšeli Jankovi Krčkovi roli, kterou byl koupil od nebožtíka jejího muže. —

Za purkmistra Mikuláše kupce, rychtáře Petra a konšelů: Jíry kožišníka, Beneše koláře, Vaňka kováře, Havránka ševce, Štěcha ševce a jiných stalo se téhož léta srovnání mezi Vaňkem sladovníkem a Matějkem Hodíkem o pivovárský komín.

Matějek dopustil Víškovi, aby, dokudž by pivovár stál, komín též na jeho straně byl, ale žebříci (!) aby na straně Víškově stáli. —

Na právě skutečském složil rychtář z Přestavek, poddaný pana

¹⁾ P. Václavu Berkovi z Dubé a Lipé.

Viktorina z Řestok, nějaké peníze, o něž přihlásil se hned poddaný téhož pána Kabát a spolu i Janek Štěchů ze Skutče.

Býval jeho ženě poručníkem purkrabí Hych, který peníze ty sirotku vzal. Ale odkázal mu je na jiných penězích, které měl bráti od pana Viktorina z Řestok za člověka Hyvelského z Holetína.

A ty složené peníze byly právě ty za Hyvelského.

I otázel se Petr rychtář Kabáta a rychtáře přestavleckého, protože byli přesporní, kdy že chtějí k penězům státi (ličení o jich přířknutí mít).

Ti odpověděli, že se dříve se svým pánem poradí. A opět po čase rychtář se jich ptal, zda-li se s pánem poradili. A oni, že ještě ne! — Peníze ležely rok na právě a nikdo se k nim nehlásil. Proto je úřad s radou pána z práva propustil a Jankovi Štěchovi odevzdal. Purkmistrem byl tehdy Beneš kolář a konšeli, Martin sladovník, Jíra kožišník a jiní. —

Léta 1464. setkáváme se v »Žluté knize« se sladovníkem Viktorinem, Němcem bílým, Šimonem Záměstským a j. —

V řadách skutečských konšelů setkáváme se s nejedním sladovníkem, a setkali jsme se tam i se sporem o pivovárský komín. Tedy i ve Skutči vařilo se v XV. století pivo ve zvláštních pivovárech.

Z uvedené taxy šrotěřské jest zřejmo, že byly tu i hospody (krčmy), v nichž se pilo pivo, víno a medovina.

Jmenuje se také při létě 1483. jako konšel Štěpán Krčmář.

Pivo vařilo se u nás i po roce 1517., po smlouvě svatováclavské, a ještě při létě 1534. připomíná se úmrtí sladovníka Antoše, který zanechal dům s pivovárem, nábytkem pivovárským, jako pánvem i zásobou pšenice na sladovnách.

Z toho, že zmínky o pivovárech přestávají, musíme souditi, že mizely a že vrchnost rychemburská, jako jinde po smlouvě svatováclavské se stávalo, vaření piva si osobila a jeho úplně se zmocnila, toliko výčep piva povolujíc. Nasvědčuje tomu i stížnost Skutečských, kterou l. 1780. k císařovně podali, uvádějíc, že před staletími vrchnost městský pivovár si přivlastnila. Skutečané jak viděti, hájili tu staré právo váreční, a hájili též ztracené právo výčepnické, aby totiž hostinští pivo z kteréhokoli pivováru směli odebírat.

A teprve l. 1793., kdy zavázala se vrchnost z piva ve Skutči vypitého poplatek ve prospěch obce dávat, slíbeno odebírání piva rychemburského.

Vrchnost zařídila si ve Skutči svou hospodu »Panský dům«, pod kostelem, který zakoupila, — prý za pět prstů — l. 1668. Bylo

to stavení dřevěné, které l. 1751. prodáno panskému kuchaři Kašparu Prostředníkovi. Teď náleží rodině Linhově a nese čís. 3. — Někdy před morem, který zuřil v Čechách l. 1521., kdy i ve Skutči několik set lidí pomřelo, začalo se rubati dříví od Štěpánova — v Doubravě, — když dole již porubáno bylo. V rubání pokračovalo se l. 1562.

Šumívaly na stráni té duby věkovité.

»Doubrava« ta zbyla z dob, kdy celá krajina — ve XII. a XIII. století — pokryta byla hustým lesem.

Pak přišlo osazování její lidem z dědin rodových, lesy mítěny i páleny. Z té doby pochází i blízký Žďárec, což znamená Zžár či Spálený les.

I tu, kde Skuteč stojí, stál do založení města (snad v první polovici XIV. století) les. Příbylov kryl les, Malhošť¹⁾ pod Zbožnovem byl lesem, a o lese kol Humperek vypravuje aspoň pověst.

Na Příbylově, jehož kopci Stračin (vlastně Strašín) se říká, rostlo hojně jiv, říkalo se tam »na Jívinách.« Běžela jimi původní drsnatá cesta k Chrudimi.

Osada Příbylov, předměstí to a součást Skutče, skoro půl hodiny od ní vzdálená, povstala teprve léta 1815. (dle Sommra l. 1807.), kdy počali se tu pro výbornou opuku usazovati kameníci.

Také Malhošť měl dubinu, a ještě v polovici XIX. století stály tam jednotlivé duby. (Svoboda). Ale šuměly v starých lesích skutečských i javory, klen, olše, borovice, smrky, jedle a modřiny.

V lesích těch, zejména v lese od Skutče ke Zbožnovu drživali se vlci, a ti lapáni ještě l. 1679. na hovězí odpadky.

Chodívali prý až k oknům skutečských stavení. Proto pořizovali si Skutečtí branky a závory.

Vedle vlků drželi se tu i lotři, kterým Petrovští říkali.

V lesích od Rychemburka ke Žďárce zabít úkladně l. 1655. Jan Tománek, tudy z mlatu panského se ubírající. — Poznenáhlu lesů ovšem ubývalo, a půda ta zpracovávána pak na role. Tak Václav Šada, komorník hraběte Lva Burijana Berky přiznal se na skutečský grunt hejtmána Petra Mikušky a připravoval lesní půdu, aby tu pěstovati mohl — česnek a cibuli.

L. 1586. ve čtvrtek po neděli Exaudi koupil Matěj Poláček bývalý les »Přím« a sel tu len a mrkev. (Svoboda.)

K divočejšímu rázu tehdejší skutečské krajiny přispívaly četné rybníky pro chov ryb, ve středověku tak oblíbených. Dodnes zachovaly se z nich rybníky Přední a Zadní k Lažanům, kdysi Ptáci či »na Ptáčích« zvané.

¹⁾ Malhošť připomíná se jako les ještě při l. 1620.

Dále zachovaly se rybníčky Roubinkovy blíže Humperek.

Mnoho rybníků bývalo od vchodu do údolí Svatoannenského ke Zbožnovu. A na stráních tam i víno (ale kyselé prý) pěstováno. Stráni od Štěpánova ke Zbožnovu dosud říkají »Vinice.«¹⁾

I město bylo majitelem mnoha rybníků. Tak koupili purkmistr a konšelé r. 1513. tři rybníky, r. 1534. a 1536. po rybníku jednom.

Ještě l. 1578. připomíná se rybník pod Stračínem v zápise z pátku po neděli družebné za úředníků rychemburských Jiřího Podvinského ze Senoseče a Václava Javornického z Javorníka. Ten rybník dodával vodu na děkanský mlýn při vchodu do údolí stojící.²⁾ Mlýn vzala povodeň v XVIII. století. Býval prý, jsa zpustlý, sídlem lotrů Petrovských.

Pod vrchem Šibeničním mezi Skutičkem a Příbylovem vlníval se rybník bratrský, který náležel do roku 1589. ke gruntu Šmahovskému nebo Jiráňovskému.

Toho léta vymínil ho sobě při prodeji toho gruntu pan Václav nejst. Berka z Dubé a Lipé, a od těch čas nazýval se »Panský« rybník. Za hraběte Filipa Kinského dostal se do rukou soukromých (Václava Stulíka), a jest dnes loukou. —

V XVI. století byla část Skutče, dnes »Kopeček«, zvaná polem, a pole to sahalo až k ulici Kališově (dolní část nynější ulice Lažanské) a Hradecké (horní část ulice Lažanské). Jiná část Skutče zvaná Finberk, připomíná se teprve léta 1461.; býval tehdy částečně také polem, nebo se ještě při létě 1577. připomíná, že za purkmistra Václava Rybičky sléval tu Jiřík zvonář z Vysokého Mýta menší zvon na věži.

Nádražní ulice, tehdy Žďárská, sahala pouze ku bráně Žďárské, která stála tam, kde se ulice stáčí k západu a kdež k novému nádraží pokračuje.

Ulice Žďárská neměla tehdy nynějšího významu, kdy čilý život v ní se soustřeďuje, čemuž napomáhá, že vede k starému i novému nádraží.

Za to byla živou ulice Lažanská, tehdy Hradská a Kališova, protože tudy vede cesta do zámku rychemburského.

Branou Skutečskou končila tehdejší ulice Skutečská (teď Finberecká), branou Mýtskou ulice vedoucí ke špitálu.

V tomto směru někde bylo stínadlo, kde stojí kříž před Novou Hospodou. V této části města byly též lázně a masné krámy.

¹⁾ L. 1470. koupil hejtman rychemburský, Václav Skutečský, grunt a vinici pod Štěpánovem.

²⁾ Z rybníka pod Stračínem dávalo se při lovu obcí skutečskou knězi kopa kaprů

Po náměstí tekla potok Jordánek, přicházející ze Žďárské ulice a vyvěrající z rybníků Roubinkových a na místě nynější soudní budovy zdvihala se radnice, tehdejší nejlepší stavení v městě. U radnice byl kruh, v němž provinilci stávali.

Ale před touto radnicí byla ve Skutči jiná radnice, starší než tato, protože čteme v zápisech gruntovních, že léta 1557. koupil od purkmistra a konšelů Jan Strižík starý rathouz. Dle ústního podání stál někde pod kostelem na náměstí pranýř. Lidnatost města byla tehdy arci malá, čítalať jen asi 190 čísel.¹⁾ —

Od dob vladaření pana Zdeňka Kostky z Postupic na Rychemburce, to jest od roku 1466., vyskytují se ve Skutči vedle podobojích, převážnou většinu obyvatelstva tvořících, též přívrženci učení česko-bratrského. Bratři skuteční byli věrni svému přesvědčení a dovedli za ně i trpěti.

Tak se stalo, že když biskup Rokycana vydal l. 1468. proti bratřím list vyčítaje jim, že se odtrhli od všeho kněžstva a že sami laiky na kněžství a biskupství zvolili, přišli někteří bratři i ve Skutči do kostela, kde list čten byl, a hlasitě proti němu se ozývali.

Z rozkazu pana Zdeňka Kostky pět bratří, z nichž jeden Ambrož Havránek slul, vsazeno na Rychemburce do vězení, kde čtyři hladem utrpeni.

Nicméně držel se sbor bratrský ve Skutči do polovice XVI. století

* * *

Skuteč jest známé »město ševcovské« po vši vlasti. I říká se, že bez ševce skutečského žádný »jarmark« se nevydáří.

První cech, — ševcovský, — zřízen tu l. P. 1534., a to pro lepší svornost a lásku, pro obyčej pořádný a spravedlnost. K němu náleželi též koželuzi. Artikule ševcovské obnoveny l. 1842. za cechmistrů Jana Zavřela, Jana Rybičky, Jana Zástěry a Jana Dolenského.

Pekaři, mlynáři a perníkari zřídili cech podle Chrudimských a potvrdil jim artikule Václav Berka l. 1576.

Řezníci obdrželi cech majestátem Rudolfa II. daným na hradě Pražském l. 1610.

Artikule cechu hrnčířského sdělány podle ronovských (nad Dúbravkou), kterým potvrdil je Vladislav II.

Skuteční vypsali si je l. 1652., a téhož léta potvrzeny Bohuslavem Ferd. Leopoldem hrabětem Berkou. —

¹⁾ Sommer uvádí léta 1837. 563 domy a 3.408 obyvatelů. Léta 1890. bylo 3.344 a l. 1901. 3944 obyvatelů.

Když léta 1541. shořely desky zemské, bylo nutno, aby také Skuteč statek svůj špitálský vložiti dala v desky nové, které téhož léta založiti kázal král Ferdinand I.

Za tou příčinou udělili purkmistr a rada mocný list obyvatelům Štěpánu a Martinu Holému, kteří veškeré špitálu patřící zboží zase do desk zemských zapsati dali l. P. 1543.

Patřily tehdy ke špitálu: Dědiny ve Skutči, v Holetíně dvory kmetcí s platem, plat v městě Skutči na spoluobyvatelích, na domech a dědinách, plat z krámů masných, plat v Prasetíně na dvorech kmetcích s dědinami, loukami a lesy za Štěpánovem, rybníky, potoky, slepicemi, vejci, osypy, robotami a česným. —

L. 1555. stala se Skuteč podanou nové vrchnosti rychemburské, pana Zdeňka Berky z Dubé, a jeho rod udržel se na Rychemburce

Nejstarší pečeť města Skutče.
(Bez letopočtu.)

Pečeť větší města Skutče z r. 1597.

do prvních let století XVIII. — Před rodem Berkovským držel Rychemburk sám král Ferdinand, odňav ho majiteli Vilému Štastnému z Valdštiny následkem pozdvižení l. 1547.

V roce 1562. navštívil město naše i okolí mor, a pochovávalo se denně 20 i více mrtvol. Mor trval tři měsíce.

Protože jej předcházela veliká drahota, zdá se, že byla jeho původem nouze. Drahota panovala ve Skutči vůbec v letech 1552., 1562., 1569. a 1572. —

Pan Zdeněk Berka z Dubé a Lipé, vymohl r. 1567. Skutči na Jeho Císařské Milosti výroční jarmark, jenž odbývati se měl první úterý v postě. Byl to trh na hřibata, a měl trvati osm dní. Té doby měli již ve Skutči dva trhy: jeden na den sv. Kříže, a druhý v úterý Svatodušní. —

O středopostí r. 1580. měli Skutečtí v pokladně nadbytek peněz. I dali zhotoviti za 26 kop a 2 míšenské groše dva stříbrné kořálky, které v uschování měl primas Jiří Křepelka. Proč a k čemu kořálky ulity byly, neumíme pověděti. —

Koncem století XVI. a ve století XVII. a XVIII. žili ve Skutči i dovední malíři. Byli to: Jan Míčů, kterýž maloval obrazy do špitálského chrámu Páně, pak Jakub Studenecký z Jindřichova Hradce a malíř František Polanský, který dle výpovědi Jos. Polanského mnohé maloval obrazy pro kostel na Chlumku, pak chodby a večeřadlo v klášteře sázavském.

O malíři Míčovi jest zapsáno: »Léta P. 1644. dne 3. decembris povolati jest ráčil Pán Bůh prostředkem smrti Jana Míčů maléře a souseda skutečského.

Z Orthova historicko-kulturního »Nástinu« Jindřichova Hradce se dovídáme, že l. P. 1610. dne 28. května provazem odpraven byl Jakub, žid ze Skutče pro zlodějství. Kradl se spolutovaryšem Fesrem, židem pražským pomocí pakličů, které sobě sami dělali.

* * *

Z bouřlivých let pobělohorských zachoval se řád či mandát, který k poddaným panství, tedy i ke Skutečským, vydala vdova po Lvu Burianovi, Františka Hypolita Eusebie, v němž důraz položila o navrácení se k víře katolické.

Poddaní s manželkami a dětmi mají (dle mandátu) v neděli i ve dny sváteční choditi ke službám božím. A kteří ještě katolíky nejsou, mají bez výmluvy a odkladu k svaté zpovědi a přijímání jíti a pak se cedulkou zpovědní vykáhati.

Sáhnutí na osobu úřední zapovídalo se pod trestáním na hrdle nebo zdraví.

Za zhanění slovy nenáležitými propadl poddaný trestu 15ti kopami míšenskými.

V čas soudní neměl žádný konšel bez odpustění purkmistra ze své obce odcházeti, aby od lidí přespolních naříkáno nebylo, že se někomu zkrácení tím děje.

Jestliže někdo na soudě konšelském státi nechtěl, šel proň rychtář. Nezastihl-li ho doma, buď si zúmyslně odešel aneb se skryl, napsal mu předvolání křidou na stole nebo na dveřích. Byl-li takový neposlušný dopaden, dán jest do klády (mezi dvě klády), a nad to 30 sáhů dřeva v lesích panských musel nadělati a dříví k pivováru dovézt, rovněž 10 sáhů kamene ve skále obecní nalámati.

Na noc býval ve vězení v zámku, ve Skutči nebo ve vsi některé, kde právě pracoval.

Trestův na těle^užíváno jen za násilí na úřední osobě, — jak již uvedeno bylo, — a za nepočetné jednání.

Jmenovaná hraběnka Františka Eusebie dosadila do Skutče také katolického faráře Jana Hájka, po němž vystřídal se v krátké době více kněží, až teprv trvale tu pobýval od l. 1464. Pavel Theofil Proxa.

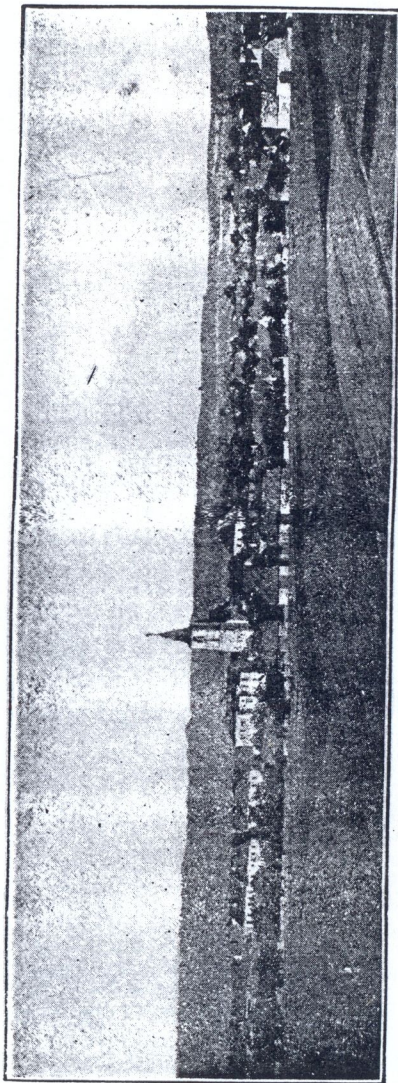
Zdá se, že do Proxy jako farářů uvádění kněží po r. 1618. nebyli všichni farářů, ale že byli to misionářů, kteří jako jinde v Čechách »podezřelé u víře vyhledávali, je ve víře důkladně vyučovali, knihy a spisy reformatorské jim odjímali a je v pravém katolictví utvrzovali.« Podezřelí katolíci, kteří skrývali kacířské knihy, zavírání byli také v rychemburské bečvárně. Do bečky dán zrádce (Zubr), a ten poslouchal hovory vězňů. Ten pak udával, kde jsou knihy skryty.

Tím vysvětlují si zakoreněnou tu pověst o veřejném a slavnostním spálení kacířských knih u kříže pod Horky.

Jedna bible prý při tom vyletěla do výše a byla farskou služebnou, tajnou protestantkou, zachována. Pronásledování prý jí přičítali velikou moc.

Mezi zmíněné misionáře počítáme: Martina Vodného, fráteru Kašpara Floriana, mistra Ludvíka Kališe a Karla Zahradického.

Za horlivého faráře Pavla Theofila Proxy povýšena fara skutečská, která tehdy mnohem rozsáhlejší kolaturu měla než dnes, na děkanství. Při tom čtena povyšovací listina, která vryta byla do mramorové desky a na kruchtě za varhanami zasazena.

Pohled na Skuteč od „Horek.“

Zní v překladu takto:

Pod ochranou Jeho Eminencei nejdůstojnějšího Arnošta, milosrdenstvím Božím sv. římské církve kněze, kardinála Harracha, arcibiskupa pražského, J. C. M. tajného rady, království Českého primasa . . . působením vysoce urozeného pána, pana Bohuslava Ferdinanda Leopolda Berky, svatě římské říše hraběte z Dubé a Lipé, dědičného Pána na Rychemburce, Rosicích a Slatinanech, tento kostel, někdy farní, za děkanský povýšen byl za důstojného a učeného kněze Pavla Theofila Proxy, svobodného umění a filosofie mistra, svatosvaté theologie kandidáta, děkana skutečského, v úřad uvedeného dne 13. srpna 1656. —

* * *

Na Bílé Hoře sotva as bojoval v řadách stavovských někdo ze Skutečských.

Byli ovšem Skutečtí od starodávna povinni ke každé výpravě válečné na ochranu korunních zemí kůň dobrý a pacholka se vši zbrojí do pole vypravit a jej v témž tažení válečném vydržovati.

Ale Skutečtí zbyli se povinnosti té již l. 1594. tím, že zavázali se platiti vrchnosti stálý úrok 3 kop.

Za to pan Václav Berka z Dubé a Lipé pod hněvem a pokutou boží přijal na se i na potomky vypravování onoho skutečského »pacholka.«

Také skutečské grunty v XVI. a XVII. století prodávány se zbrojí, »kteráž ke gruntu náleží«, a uvedeme místo přechetných toho příkladů tyto: L. 1594. koupil Jan Rybička grunt, bývalý starý rathous. Přidáno ke gruntu zbroje přední kus, vobojček, pikhaub a ručnice,¹⁾ a když r. 1596. tento grunt koupil Martin Tómerův, učinili v zápise poznámku: Zbroj Martin si musí opatřiti sám. —

I Skuteč trpěla po Bílé Hoře od loupežícího, pálícího a vše ničícího žoldáctva.

Císařští i Švédové tábořovali tu od l. 1621. po celé další století téměř stále a občanstvo nuceno dávat jim výživu na potravě a penězích.

Z gruntů Svinkových, který koupil v pondělí po památce Proměnění Krista Pána l. 1622. Jan Turek za 122 kop, přišlo berně na rejthary, kteří tu 15 neděl leželi — 20 kop!! —

Ký div, že při takových poměrech lid chudl a grunty pustly. A tak bylo l. 1628. na celém panství pouze 410 gruntovníků, kteří byli s to platiti daně.

¹⁾ Jinde v zápisech uvádí se voštip, dva plechy, lebka, meč, kord, tesák atd.

Když l. 1646. koupil dům po Matěji krupaři Jiřík Jiráň, mohl závdavek jen po 3 kopách ročně spláceti, »poněvadž veliké a neslýchané kontribuce v tom čase byly«.

A grunt ten později udržeti nemohl Matěj krupař (opětne jeho majitel), »protože z něho kontribuce a jiné poplatky vypravovati musel«.

Dům na náměstí Václava Šumpelého na rohu ulice k zámku vedoucí l. 1586. v pěti stech kopách ceněný, klesl l. 1648. v ceně na 350 kop, protože spustl. Písař zápisu stěžuje si na obtížná léta a nemalé těžkosti skrz vojenský lid i kontribuce.

Samuel Zástěra koupil r. 1647. dům v ulici Hradské od bratra Jana. Jan upustil od veškerého závdavku, i ze summy trhové 25 kop

Z náměstí města Skutče.

Samuelovi ulevil, »že jest v těchto letech strastných a těžkých mnoho vystál a kontribucí nemálo vyplatil.« —

Útek z gruntu nebýval té doby ničím zvláštním, a grunt utečeného propadal vrchnosti. —

Z památného léta 1618. zachoval se zápis skutečský, který podává nám zajímavou zprávu o ženském tehdejší kroji.

Při rozdílu šatů chodících mezi matkou Zuzanou Halickou a dcerou Dorotkou, dostalo se Dorotce na hlavinku dvou rouch barevných a třetí vyšité bílým hedvábím, fěrtoušku s myšicemi, tři živůtků, a to černého aksamitového se zlatým pasováním, damaškového barvy zlaté a jiného barvy černé. Dále obdržela Dorotka ještě jeden tamínový živůtek, jeden tamínový kožíšek s rukávy, tupltykytový

černý mantlík, podšitý králíky, sukni modrou šamlatovou a tamínovou, čepici a popelici.

Paní mateři dostaly se tři živůtky, jeden karmazínový, druhý damaškový a třetí aksamitový, a ještě jeden starý z černého aksamitu. Dva její fěrtouchy byly vyšíváné, podobně tři rouchy. Plášť byl harasový, šorc pokrytý muchýrem (mohair). Mantlíky byly podšité, jeden damaškový, druhý šamlatový s králíky. Sukně byla zlaté barvy tupltykytová, čepička aksamitová, bílými perlami krumplovaná.

Dána jí dále truhla pro ty »vrchy«, hrnec měděný do kamen, koutnice a zbroj.

* * *

Při cestě ze Skutče do Hlinska bylo v XVII. století výnosné mýto, protože tudy téměř všichni formani z Čech do Markrabství jezdit museli.

I smluvili se Skutečtí s Hlinskem r. 1658., že kdo do města (Skutče, Hlinska) jede s potřebami, povinen jest na silnici jeden český peníz na bráně dáti.

Téhož léta v červnu stala se smlouva druhá, dle které si Skutečtí clo ze silnice vybírali sami a sobě celníka v Holetíně neb Hlinsku zřídili, začož povolen Hlinsku nákup soli.

Vrchnost skutečská povolila r. 1675. prodej vína ve zvláštních domech šenkovních. Pilo se tu tenkrát víno hojně, jak svědčí o tom časté žaloby pro »náрек poctivosti« ve vinárnách tehdejších. Také soudní pokuty určovaly se někdy ve víně. —

Ke konci XVII. věku vedla Skuteč do okolí, zejména na trhy, čilý obchod se zbožím hrnčírským, a hrnčírky skutečské měly tehdy pověst osob velmi výmluvných.

Stará pečeť města Skutče z r. 1573.

Prvé knihtisky.

Až do konce XV. století bylo v Evropě asi jeden tisíc knihtiskáren ve dvou stech městech. Více jako polovice z nich bylo v Itálii; jen Benátky měly jich skoro dvě stě.

Až do té doby XV. století psaly všechny knihy písaři. Benátčané poznávše knihtisk v Číně, počali již r. 1454. knihy tisknouti. Prvním knihtiskem bylo svolání k boji proti Turkům. Ale připomínáme, že i po rozšíření knihtisku psány byly knihy krásně a ozdobně. Spisovatel Federigo Urbino vyjádřil se o knihtisku takto: »Styděl bych se za tisknutou knihu ve své knihovně — a také tam žádné tisknuté knihy, co živ budu nezařadím.« —

U nás v Čechách teprve později se ujalo knihtiskařství. První český tisk — kronika trojanská — byl vydán v knihtiskárně plzeňské, r. 1468.

Z těch dob zachovalo se z této tiskárny 27 prvotisků. Vedle těch pak známe 77 pražských, 24 boleslavské, 21 litomyšlský, 7 bělských atd.

Tyto prvotisky české vyrovnají se úplně cizím prvotiskům, ač i některé je předčí.

Čeští knihtiskaři byli brzo i v cizině oblíbeni. Tak zaznamenáváme, že Panaf tiskl r. 1467. stkvostné vydání listů Ciceronových v Římě, Matouš z Moravy ¹⁾ a Michal z Mníšku založili prvou knihtiskárnu v Janově r. 1467. a jiní čeští knihtiskaři tiskli knihy v Benátkách, v Norimberce, v Berlíně, v Lipsku a j. V Norimberce vydali knihtiskaři Günther, Klaudian a j. mnoho českých knih. V Benátkách tiskli r. 1506. Jan Jindřich ze Žatce a Tomáš Molek z Hradce Králové biblí českou. Tam též tisknuty knihy hlaholské r. 1505.

Z pražských prvotisků jest zachován také z r. 1478. »Sniem český.« I v Hoře Kutné zařízena byla knihtiskárna. Z té zachována jako vzácný tisk »biblí kutnohorská« z r. 1498.

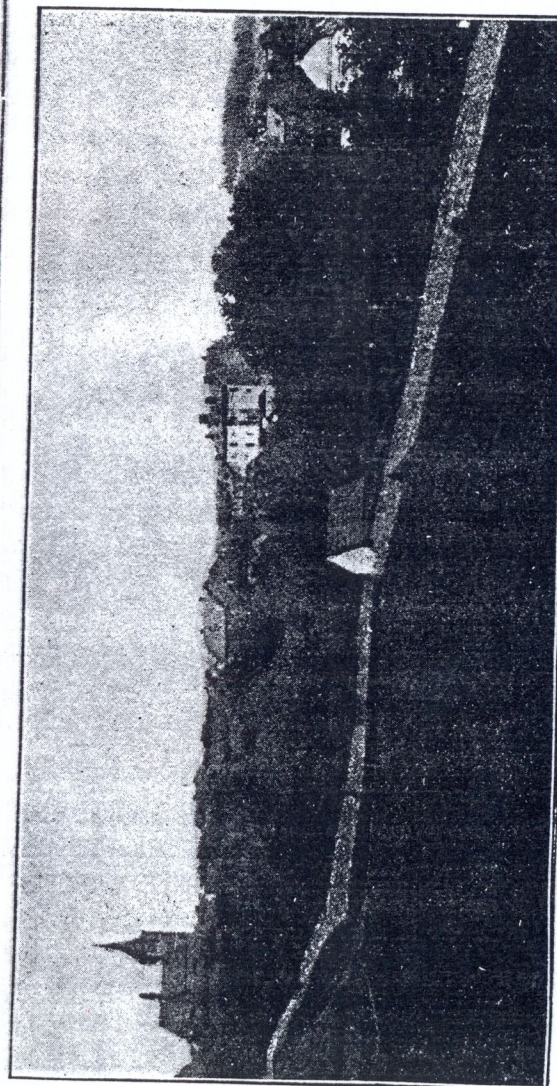
Nejslavnější knihtiskárny v XVI. věku byly Aventinova a Daniele Adama z Veleslavína.

Na Moravě byla prvá česká kniha vytisknuta v Brně r. 1527. a nesla tento nápis: »Jana Dubčanského — nebo Habrovanského listové bratřím boleslavským posláni atd.« Znameníť tiskárna byla také touž dobou v Ivančicích, která pak r. 1578. do vsi Kralic u Náměště přenesena.

Z toho lze souditi, že my Čechové v Čechách a na Moravě nijak nezůstali jsme v kultuře za jinými národy, nýbrž vedle nich ve všech věcech týkajících se vzdělání a povznesení národního statně pokračovali, ba v mnohém, že jsme je i předčili.

Věk XIV.

¹⁾ Psával se Mathias Moravus.

Pohled na Skuteč od hřbitova.

Město Skuteč.

Napsal Ant. Hlíněcký.

II.

Chrám děkanský. Vypravuje se, že kostel tento vystavěn byl na památku smíření se Vladislava III. s Přemyslem Otakarem I. 1198. a že vysvěcen byl biskupem Danielem, což asi jest pouhá domněnka. Z listin dovídáme se pouze o opravách věže za děkana Kaplanka (1669.—1673.), kdy věž nově šindelem pokryta.

L. 1707. slíbila hraběnka Frant. Rozalie Berkovna přispěti na správu kostela dřívím ze svých lesův a 2 centnýři železa ze svých hamrův.

Stará věž kostelní shořela zapálena byvši bleskem a pokryta l. 1852. špičatou střechou šindelovou.

Při hašení ohně, při němž i jeden zvon spadl a klenutí kostelní prorazil, vyznamenali se řezník Absolon a měšťan Jan Přibyslavský. Hasičství udržovalo se tehdy v rodině kovářů. Násadec od stříkačky chován vždy v kovárně, a hořelo-li, běžel hned kovář s násadcem k ohni.

Děkanský chrám Nanebevzetí Panny Marie o jedné lodi stojí na jižní straně města nad náměstím. Jest slohu gotického a úplně klenutý. Nižším presbytářem čelí k východu, věží 33 m vysokou se zvonici k západu.

Uvnitř jest kostel opatřen malbou z dob děkana Kvapila.

Na hlavním oltáři jest veliký obraz Nanebevzetí Panny Marie s pozlacenou řezbou, po jeho stranách jsou sochy ss. Petra a Pavla. Mimo hlavní oltář jsou tu ještě postranní oltáře: Na epšt. straně oltář Marie Panny a na evang. straně oltář sv. Jana Nepomuckého.

Pod oltářem tím jest kamenná kazatelna a křtitelnice ze XVI. století. Kazatelna spočívá na soše Mojžíšově.

Na oltáři Panny Marie jest obraz z dob prvního děkana Proxy (1656.—1661.). K obrazu víří se tato vypravování:

Za dob švédských válek sekl jakýsi voják švédský v rozpustilosti do obrazu, načež vytryskla krev, jež teprv drahokamem zastavena byla.

Kaplan Proxův zvolil si ruku obrazu za terč své pistole, ale schroml za to na obě ruce.

Ve snu zjevila se mu pak nějaká žena, která mu sdělila, bude-li v kostele před obrazem Matky Boží opravdově za odpuštění prositi, že zase zdraví nabude. A tak se i stalo!

I podkládána obrazu tomu zázračná moc a mnohá procesí k němu konána.

Chrám špitálský vypíná se na sev. straně města vedle špitálu, s nímž těsně souvisí.

Jest to stavba gotická, kterou provedl Petr Loutka, stavitel pražský, nákladem Jana Smila Flašky z Pardubic a na Rychmburce l. 1391. V kostelíčku jsou tři oltáře, z nichž hlavní okrášlen jest obrazem Božího Těla, ozdobeným prací řezbářskou. Blízko kruchty visí starodávny obraz představující narození Páně, který l. 1596. namaloval rodák skutečský Jan Míčů.

V kostele jsou tři náhrobní kameny, z nichž největší hlásá, že platí Johance z Borovska rozené Trčkovně l. 1598. zesnulé! — Nápis jest starogotickým písmem v kámen vysekán.

* * *

Farní úřad pokud zjistiti bylo zastávali: Od r. 1794. děkan Tadeáš Šáník, který po vyjití tolerančního patentu žádal na svých osadnících ve Svatce, kteří k víře evangelické přestupovali, aby k němu prvé na cvičení chodili, a mluvil prý neopatrně o zmíněném patentu.

To mělo za následek, že byl císařským dekretem uznán za nezpůsobilého k zastávání úřadu duchovního a měl se ze země vystěhovati.

Lidumilný hrabě Filip Kinský zachránil ho udělením mu děkanství skutečského, a dosáhl působením biskupa královéhradeckého Jana z Haje odpuštění.

Šáníkovým nástupcem byl Karel Štěpánek, který stížen jsa těžkomyslností velice bledoval, tak že nazván druhým Jeremiášem. Zemřel léta 1811. a jeho nástupcem stal se Ant. Tomášek, bratr hudebního skladatele Václava Tomáška.

Týž byl přichránil kdysi pro políček stíhaného hraběte Fil. Kinského a obdržel z vděčnosti za to skutečské děkanství.

Po Tomáškově následoval od r. 1824. do r. 1832. Jan Horník,

Děkan Karel Křepinský (1832.—1843.) vysvětil nový hřítov za městem.

Za Václava Šimka (1843.—1855.) shořela 22. února 1850. bleskem věž chrámová.

Administrator děkanství po smrti Šimkově — Jan Bezdíček — později farář cerekvický, dal s vlasteneckým kaplanem Janem Vlachem podnět ku sbírkám na náhrobek Rubešův. Pro výmluvnost jest Bezdíček až do dnes u nás vzpomínán.

Pak byl děkanem dobrotivý a štědrý Jos. Kopecký, jenž zemřel léta 1872.

Nastoupil pak šlechtetný Josef Kvapil, povahy i srdce ryzího, jehož dlouho a dlouho bude vzpomínáno.

Teď jest skutečským děkanem učený kněz Štěpán Dvořák.

Teď je to děkan prof. Obzdovský
Školství skutečské. Město Skuteč má dvě školy měšťanské a dvě obecné umístěné ve dvou školních budovách. Jedenadvacet učitelů vzdělává dnes dítky skutečské.

A přece pouhých sto let dělí nás od doby, kdy škola skutečská byla pouze — jednotřídní. Od r. 1795. učil učitel Jan Opletal, při čemž byli mu pomocníky Romeo Bachmann, později učitel rannský, Josef Petr z Nových Hradů a Antonín Bakeš ze Žamberka.

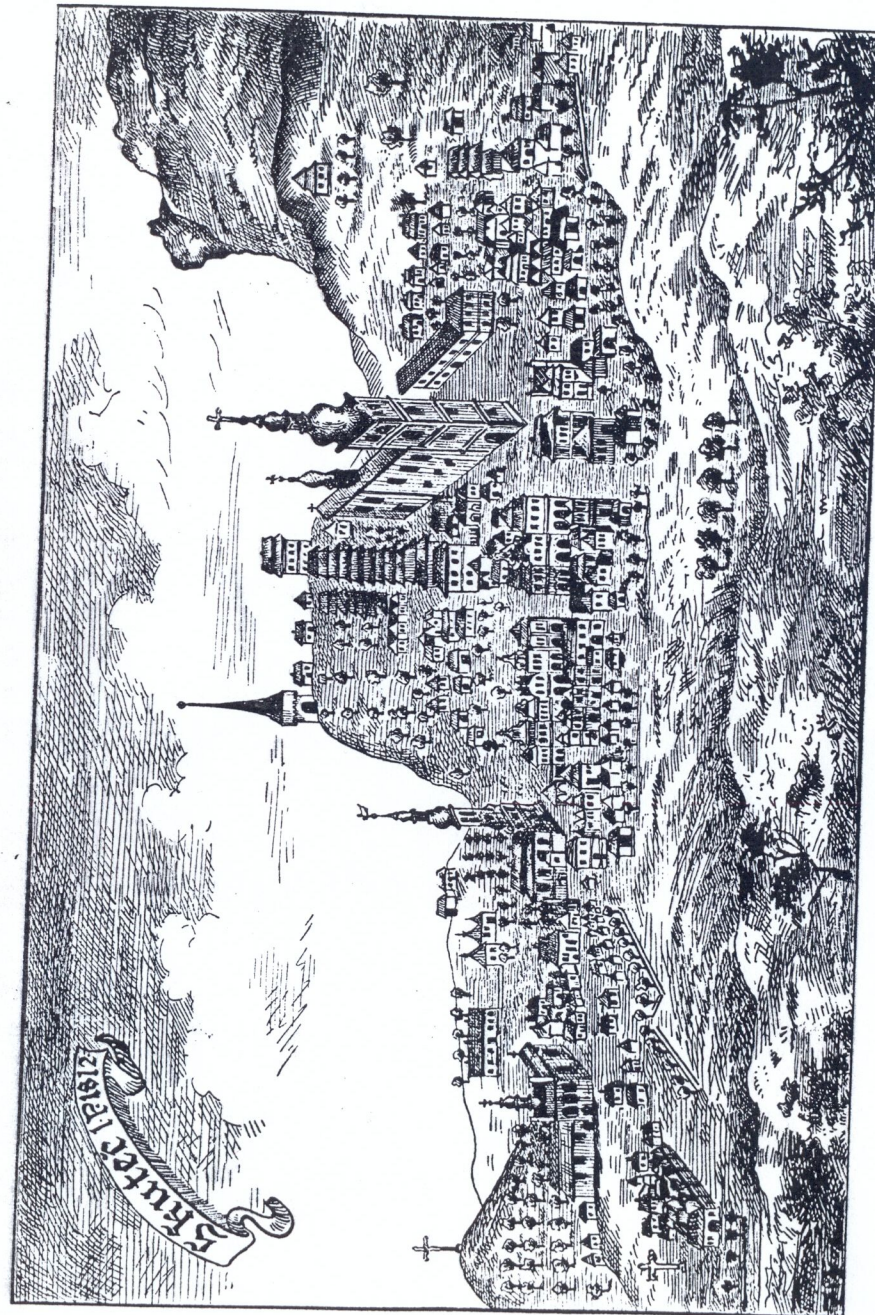
Za Opletala stala se škola skutečská dvoutřídní. Vedle veřejné školy této byla tu i škola pokoutní, kde učila bába Šimková, která strašovala nezbedné děti — bramborovými klíči.

Veřejná škola umístěna byla v domku č. p. 383., v prvním to vůbec známém školním stavení, zrovna pod kostelem děkanským. Byl to domek někdy učiteli Václavu Klatovskému náležející († l. 1550). L. 1810. koupeno pro školu hospodářské stavení č. p. 133. (nynější školy dívčí na náměstí), a stará škola prodána.

Téhož léta stal se tu učitelem Václav Svoboda z Třebechovic, na slovo vzatý hudebník, který pochován jest na hřbitově špitálském l. 1824. Syn jeho Vilibald, posléz oficiál krajsk. soudu v Chrudimi, prvý pokusil se o zpracování dějin Skutče. Za dob učitelování Jana Petrusa, rozšířena škola o třídu třetí. Petrus † l. P. 1843.

Za Petrusa učili vedle něho Jakub Dreyer ve třídě 3. a Frant. Štírský ve třídě první. Dreyer kladl váhu na naučení se jaz. německému, a říkalo se mu německý učitel. Učil také latině a ozdobnému písmu.

Od r. 1843. vedl správu školy zmíněný Frant. Štírský, za něhož stala se škola l. P. 1845. — čtyřtřídní. — Štírský učil pak třídu třetí. Dreyer čtvrtou — německou. V sobotu psalv se v tehdejší třídě

Stará Skuteč z r. 1812.

výtahy ze svatých evangelií, jindy cvičilo se pilně diktando k docílení »dobropisemosti«, pilně se četlo a počítalo hlavně z hlavy.

Tehdy konány veřejné zkoušky za přítomnosti vikáře, k nimž psány »voršifty«. Hodné dítky vpisovány do »zlaté knihy«.

L. 1853. panovalo ve Skutči náramné sucho, a osení hynulo. Proto konány ku přání tehdejšího děkana Václava Šimka na odvrácení toho zla po škol. vyučování s mládeží prosební pouti k různým křížům, a zpívána píseň »Opatruj nás i s Svým synem Matko Boží, Maria . . .«

Školství skutečské vzalo na se obrat l. P. 1869., kdy nový zákon školský v život uveden.

Léta 1878. přikročilo se k postavení nové školní budovy místo chatrné dosavadní, a ta posvěcena 20. září toho roku. Jsou to nynější školy dívčí na náměstí, budova slohu zcela jednoduchého o osmi třídách, z nichž v počátku jen 5 používáno. Ale již l. 1890. zřízena pobočka dokonce — třetí.

L. 1894. zřízena měšťanská škola chlapecká, pro níž vystavěna budova vedle kostelíka špitálského. Zde bývala v XV. století špitálská louka, kterou obdržel k užívání Nikel ze Skutička, když r. 1467. ten čtvrtek před sv. Kateřinou smluvil se s konšeli o »dielo« rybníka špitálského.

Školy chlapecké jsou pěkná a praktická budova s širokými chodbami, bohužel že na místě odlehlém.

L. 1897. otevřena také měšť. škola dívčí ve staré budově.

O školství skutečské jest na ten čas dobře postaráno a učitelstvo seč jest, pracuje na výchově jemu svěřené mládeže a vede ji ku dráze životní cestou nejlepší. Kéž i na dále město naše pečuje o výchovu svého dorostu, aby i u nás mohlo se říci: »Zdárná mládež — chloubu obce — chloubu vlasti.«

* * *

Obecní správa vedena byla »městským magistrátem«, když vrchnostenské tak zvané »patrimoniální« úřady přestaly. Památná radnice skutečská stávala na severní straně náměstí, a ustoupila okresnímu soudu r. 1850. zde nově zřízenému. Než-li úřadovny dostavěny byly, zřízena kancelář c. k. okr. úřadu na »Nové Hospodě.«

Před »Nov. Hospodou« stojí železný kříž na pískovcovém podstavci, o němž lid takto vypravuje:

Za francouzských válek utábořilo se pod městem vojsko. Tam, co jest kříž, zemřeli tři vojáci a hříšné duše jejich nemohly do nebe. Bloudily každé noci na místě tom a hlasitě plakali. O půl noci vždy zmizely. Okolní obyvatelé trnuli strachem. Kdž ziev noc iak noc se

opakoval, šli na děkanství, kde jim pan děkan poradil, aby tu postavili kříž. Učinili tak, a měli od té doby pokoj. —

Na skutečské staré radnici úřadoval městský magistrát. Ten sestával z bezplatného purkmistra, zkoušeného radního, syndikusa s ročním platem 300 zlatých, bezplatného radního, kancelářského s platem 100 zl a sluhy.

Když kteréhosi roku na rozhraní XVIII. a XIX. století na počátku nového školního roku více měšténinů skutečských dalo zapsati dítky své do školy pokoutní učitelce bábě Šimkové, a když nejeden tatík skutečský posílal děti místo do školy na brambory nebo na pastvu, poslal tehdejší horlivý kaplan Klička, aby se věc neopakovala, panu purkmistrovi ostrý přípis, opatřený podpisem a pečetí pana děkana Karla Štěpánka, jako správce školy. Pan purkmistr Jan Krunka praštil přípisem, povstal z dubové lenošky u radního stolu a zlostně prohodil: »Zas ta škola! Tu již aby kat spral!« Pak založil na zádech křížem ruce a jal se dlouhými kroky přecházeti radní světnicí. Po chvíli zastavil se u okna na rynek a díval se do chumelenice. Přemýšlel!

Hodiny na protější straně jednotvárně cvakaly, a jen občas zaskřípělo péro pana aktuára, který u pultu pod hodinami seděl a psal. Zkoušený pan radní Víšek, který seděl blíže stolu radního, přemítal v jakémisi zákonníku. Jen časem zakašlal.

Trvalo hezky dlouho než byl pan purkmistr s přemýšlením hotov, načež přistoupil k panu radnímu, jemuž nabízel šňupec z kulaté tabatěrky a jemuž děl: »Co nás pronásledují? Že choděj na brambory a pasou, bába že učí. Když tam děti choděj, proč by neučila? A ten Kavan (rozuměj učitel) má v tom beztoho taky prsty. Tak už jsou tak dobřej a napíšíou jim to tak na děkanství.«

Pan radní neřekl nic, zakýval hlavou a jal se psáti panu děkanovi. V půl hodině byl hotov, a právě zvonili poledne, když držel již pan katecheta Klička v rukou list od slavného magistrátu.

Klička na ostrý přípis odpověděl ještě ostřeji a žádal dále, aby učitelům plat řádně dáván byl.

A zdá se, že přípis na magistrát bez účinku nezůstal, nebo jal se pak školní kasír Opletal školní plat od sousedů »presovati«

Ale vedle toho obviněn také nový učitel Opletal Kličkou na magistrátě, že nezaložil školní matriku. Učitel vymlouval se sice podivně, že prý matrika jest věc nepochopitelná a tuze těžká, ale záhy nastalo všeobecné smíření. Jen že bába Šimkova učila dál. —

Léta 1812. připomíná se jako purkmistr Ant. Polanský st. Za něho byl zkoušeným radním jakýs Wainmayer a nezkoušenými rady Václav Krupař a Ant. Rybička protokolistou Václav Svěrák.

Po Polanském byli magistrátními purkmistry Zvěřina zvaný Šedivý a Jan Zvěřina rolník.

V dějiny skutečského magistrátu vpleteno i jméno tušíme předposledního zkoušeného radního Ferdinanda Mikovce, otce spisovatele českého Ferd. Břetislava Mikovce, vydavatele »Lumíra.«

Rok 1848. přivodil nový způsob obecní správy bez vlivu vrchnostenského a ve Skutči působiti počal nový městský úřad volený ze středu občanstva l. 1850.

Měšťanostou byl opět rolník Jan Zvěřina, radními: lékárník Hynek Zámečník, lékař Ant. Hlinecký a kupec Jan Přibyslavský.

Po sboření staré radnice přenesen obecní úřad do budovy vedle špitálského kostelíka, odtud pak přešel před málo roky do najaté místnosti v domě »Občanské záložny«

* * *

Až do polovice XIX. století ponecháváno kol Skutče hojně pastvin, a proto mohlo se i hojnost dobytka chovati. Na Martinský trh přivedeno té doby až 1.000 kusů hovězího, a cena 1 kusu páčila se mnohdy až na 300 zl. Zvláště pak hojně chováno dobytka skopového. Jeden řezník míval až 300 kusů! Tehdy stála libra skopového masa — 4 krejcarey šajnu. Po r. 1850. chov ovcí zanikal —

Do r. 1850. pšenici u nás neseli, za to bylo hojně jařin; také se úhořilo. Hojně pěstováno zelí a řepa bílá. Ječmen seli předkové na staru (kdy planeta mizela), len na nové planetě, a zvláště oblíbenou planetou byl střelec. Ale zelí nesmělo sázeno býti na střelce, bylo by kvetlo. Obilí předkové pleli a trhali v něm trávu. Když pasák poprvé hnal na pastvu dobytek, polévají ho vodou pro boží požehnání. To také činili oráčům, poprvé na jaře do pole se ubírajícím.

Již z počátku století XIX. konány i porady o hospodářském rozkvětu Skutče a okolí z podnětu bratří Melicharů, a porady daly se u mlynáře Kopeckého na Žďarci.

* * *

Mimo stvrzené cechy, o nichž se zmíníme, měla Skuteč z počátku XIX. století i cechy nestvrzené. Byl to cech zahradnický, cech rybářský a cech holubářský a drůbežnický.

Zahradnický cech všimal si pěstování ovocných stromů, zahrádek zelinářských, květin a včelařství. Ve Žďarci byla zkušebná zahrada a schůze poradné. Skutečtí pláteníci nosívali z ciziny rouby, semena a sazenice.

Pod dohledem tohoto »cechu« zřízeno bylo ve Skutči mnoho

zahrad, a do dnes má proto Skuteč hojně ovocného stromoví s výborným ovocem. Otec bratří Melicharů byl znamenitý zahradník.

Z květin pěstovali předkové karafiát, lilie, statorku, bazalku, balšán, líbeček, resedu, fialy, šalvěj, dřevinku, narcisky, kosatec, petrklíče, koníčky (šalamounek), sedmikrásy, bezy a klokoč. Za okny muškát, rozmarinu a bazaličku.

Tak zvaný cech rybářský prostředkoval obchod rybami a pacht rybníkův. Cech holubářský a spolu drůbežnický míval předsedu na Zbožnově, ač byl jím jeden čas Zástěra ze Skutče.

Antonín Rybička.

Rovnal vzniklé spory, zaváděl nové druhy holubů, ohlašoval ztracené holuby, vedl obchod atd. —

Z úředně povolených cechů, jež do našich dob se udržely, jmenujeme: řeznický se světle červeným praporcem, mezulanický s tmavě červeným,*) krejčovský a hrnčířský s praporcí zelenými a zednický s praporcem šedým.

Znamení obchod provozovali na počátku století XIX. skutečtí pláteníci. Utvořili si spolek na způsob nynějších záložen a spolek

*) Mezulanický — cech, jehož členové vedli obchod se zbožím vlněným, přízovým a bavlněným.

kvetl utěšeně. Děly se dodávky k armádě až do té doby, kdy známý Šlechta ze Všehrd začal s plátenictvím v Krkonoších, které následkem levnějších sil skutečské plátenictví udusilo.

V době rozkvětu plátenictví bylo město také rozšířeno. Tenkrát povstalo předměstí Příbylov, půl hodiny od Skutče vzdálené, kde objeveny výtečné lomy opukové.

Skuteč měla tehdy jen náměstí a malé ulice. Na západní straně na kopci byla chaloupka obecního pastýře a tehdy spolu zvěrolékaře. Tam musel každý dobytče své vyhnati a pastýř ho pásal. A ten kopec slul proto Viehberg, z čehož Finberg povstati mělo. Na východ za městem byla katovna, v XIX. století již pouhá pohodnice. Dnes o ní není památky. Majitelem jejím byl v polovici XIX. století Alt, jemuž Franta Rasů říkali.

Rybníčky »Ptačí«, při kterých řemeslo pohodenské provozoval, dostaly jméno Rasovy. Alt jako voják »vysekal« jakéhosi vysokého pána na šancích ve Vídni a bral za to do smrti stálý plat. Franta potíral prý mečem svým katovským ty, kdo chtěli se pojistiti proti zabítí v bitvě. Měl také feksta (t. j. člověka s nezranitelnou kůží).

Skutečtí pláteníci byli ferinové a rádi si »zaprášili« o svých cestách. Poslyšte. Pláteník Svěrák jel na trh do Litomyšle a setkal se v hospodě se známým sedlákem z Makova. Náhodou byla pod žlabem v chlévě uschována kořalka a kůň sedlákův se jí napil. Když se sedlák vrátil, měl koně za mrtvého. Pohodný ho odvezl a nechal tělo bez kůže ležeti. Svěrák zůstal u Makovského sedláka na noc. V noci něco zaričelo pod okny. Hospodář otevřel vrata, posvítil si a vidí zakrváceného koně bez kůže. To byl jeho kůň. Co teď? Svěrák mu poradil. Panímáma namazala koně husím sádlem, a když Svěrák za týden přijel do Makova, lezly koni již pisky a za 6 neděl obrostl celý peřím. Svěrák vytrhl si tři brky z ocasu na památku, učitel Dreyer udělal si z jednoho péro a psal jim — frakturu.

Ze skutečských pláteníků Tomášků pochází slavný hudební skladatel Václav Tomášek, o němž jinde promluveno bude. Z dob pláteníků udržel se ve Skutči obchod se šátky a se střížným zbožím, který trvá dosud čile dál. Až se všichni ti po světě roztroušení »šátkaři« ve Skutči — doma — sejdou, bude jistě — soudný den — tak se vtipkuje o nich.*)

Skutečské stavby z první polovice stol. XIX. pěkně vylučuje Tomášková píseň: »Vystavím si skrovnou chaloupku« Chaloupka o jedné světnici, dřevěná, šindelem krytá o dvou oknech a síni, aby při úmrtí bylo místo, odkud by nebožtíka vynesli. Kolem byla zahrádka a stromy, chlév pro krávu a kozu a lavička z drnu. Kamenné

*) Tak se vtipkuje také o skrovnáčích v Líšni u Brna.

stavby daly se jednotlivě již od nalezení opuky na Příbilově, pravidelněji začínají v druhé polovici století XIX. a všeobecně v dobách nejnovějších.

Ševcovina kvetla u nás od počátku města, zvláště pak rozkvetla mezi léty 1846.—1866., kdy jmění skutečských »lifrantů«, z nichž někteří pětkami doutník si zapalovali, valem se hromadilo. Dodávali vojsku do Prahy, Brna a Vídně obuv a bohatli. Ale »lifranti« nešetřili, »komiska« přešla, a ševcovští velmoži octli se až i na žebrotě. Lifranty byli: Kalous, Pražan, Dobruský, Zlatohlávek, Absolon, Zavřel a Netolický. Dnes i ševcovství, kterému se říká obuvnictví kvete dále a skuteční ševci jsou daleko široko známi.

* * *

Zvláštním úkazem století XIX. bylo zřizovati tak zvané gardy, aby prý vymohly vlasti svobodu, o které se i u nás mnoho mluvilo, aniž většina věděla, co je to ta svoboda. Ale garda, rozumí se, býti musela! Byla zřízena r. 1848. Skutečské gardě velel zkušený radní Hruš a cvičil ji za humny u obecního špejcharu vysloužilý voják Maďar Keň.

Občan Linha z »panského domu« byl adjutantem gardy a bývalý voják Rojar kaprálem. Mužů bylo asi sto.

Ozbrojeni puškami a šavlemi, ale také klicky, vytáhli skuteční gardisté — za zpěvu »Hej Slovane« — ku Praze. V Slatinanech v panském skladě vzali prach a šťastně dorazili do Chrudimi. V Chrudimi dán jim pokyn, aby se vrátili a tak již druhý den ráno vraceli se naši gardisté jednak jednotlivě, jednak v celku zpět.

Odešli ze Skutče hrdě si vykračující a šavlemi řinčíce, zpět přišli v tichosti a bez proviantu, který byli na dvou vozech sebou vezli. Tak skončila jejich výprava pro národ a vlast.

* * *

Citelně dotkla se Skutče vojna s Prusy l. 1866. Sedmého dne července odpoledne přibyla sem první patrola pruských dragounů s vytasenými šavlemi, při čemž stala se tato příhoda.

Kráčel právě s akty po ulici tehdejší policajt, na něhož, poněvadž byl v munduru, Prusáci své karabiny namířili, po něčem v jazyku německém se tázající. Policajt strachy umíral, neboť německy neuměl. Přichvátal tu občan Jos Příbyslavský a vysvětlil synům Maršovým, že to skutečský policajt. Ale postranní zbraň musel hned odepnouti.

To bylo v sobotu, a již v pondělí ráno přirazilo pruské vojsko pěši od Chrásti a Kostelce v síle několika tisíc.

Nastalo známé rekvirování. Prušáci žádali chléb, mouku, maslo, vejce, uzeninu, kávu, rýži, povidla, perník, peníze atd. atd.

Dobytek vyváděli z chlévů a zabíjeli. Za vše dodávali — potvrzenky. Den co den projíždělo městem množství vozů s válečnými potřebami. Jedno oddělení vojska odtáhlo a jiné muselo býti ubytováno a častováno. Té doby vypukla u nás cholera. Řádila delší dobu ve Skutči, Prasetíně a Lhotě. Prušáci počali se Skutči vyhýbat, ba ani přes noc tu nezůstali, bylo-li jim přece městem se bráti. Rekvisice páčily se u nás na mnoho tisíc. Všecko však nahrazeno nebylo.

* * *

Skuteč dala národu českému mnohé zdárné syny, kteří v různém povolání zdárně působili a dosud působí. Zvláštního povšimnutí našeho zasluhují:

1. Václav Tomášek, skladatel a hudební theoretik. Narodil se 17. dne měsíce dubna 1774. Byl nejmladší ze šesti synů a jevil velmi záhy náklonnost k hudbě. Prvního vzdělání hudebního dostalo se mu v Chrudimi u ředitele kůru Volfa, později v Jihlavě a konečně v Praze, kde gymn. školy studoval. První skladbou, kterou veřejnost uslyšela, bylo dvanácte uherských tanců. Těm dostalo se povolanými odborníky plného uznání.

Později uvedl v hudbu 11. Hankových písní a tím se stal skladatelem české písně.

Hankovi opatřil také nápěvy k písním rukopisu královédvorského, s nímž Hanka po nalezení ve Skutči u Tomáška dlel.

Když Tomášek Hankovi hrál a zpíval první skladby písní královédvorských byl jimi sám uchvácen. Tomášková komická opera »Serafina« dávana l. 1811. v Praze a řídil ji sám mistr.

Již jako šestiletý chlapec zpíval si vlastní melodie a nebylo slavnosti, při níž by nebyl účinkoval. Jako student hrával v Praze pilně na klavír. Velký rozruch způsobila jeho hudba k Bürgrově balladě »Leonora.« —

Když jej slyšel hrát habě Buquoi, byl tak dojat, že přiměl Tomáška, aby vstoupil k němu za komponistu.

Tomášek vchoval celou řadu výtečných pianistů. Zemřel l. 1850. v Praze. —

2.) Antonín Rybička, slavný archeolog a spisovatel český. Narodil se 30. dne měsíce října 1812. v domku na východní straně náměstí. Domek ten označen jest pamětní deskou.

Již jako jinoch obíral se Rybička dějinami vlasti. Všímal si rodopisů, znakův, erbů, starých listin, děl uměleckých, dějin jazyka a

vzdělanosti. Horlivě ponořoval se ve sbírku starých knih, listin a mincí po otci zděných.

Dokončiv studia, stal se úředníkem při magistrátě chrudimském. Při výletech do okolí pilně čerpal ze sbírek listin a shromažďoval staré památky.

Ze sbírek takových podával Rybička ukázky v časopise muzejním, Lumíru, Památkách archaeologických a psal z nich do Slovníka Naučného.

František Jaromír Rubeš.

R. 1847. napsal v »Poutníku Vídeňském« popsání Vídně, uveřejnil »Procházky Chrudimskem« v »Památkách archaeologických«, popsal erby a pečeti stavu kněžského v Čechách atd.

Rybička sestavil velečenné životopisy prvních křisitelů národa. Byl k tomu nad jiné povolán, neboť znal většinu těch, o nichž psal osobně. Znal se s Rubešem a Erbenem, s Hněvkovským, Klicperou, Štulcem a Zieglerem a m. j.

Od r. 1845. dlel ve Vídni jako akcesista spojené dvorské kan-

a vyznamenán rytířským řádem železné koruny III. třídy. Příslovečná byla jeho skromnost, laskyplnost k sourodákům skutečským a něžnost rodinná. Zesnul v lednu l. 1899. v 87. roce blahoplného života.

3.) Vilibald Hugo Svoboda. Narodil se l. P. 1816. a po vykonaných studiích gymn. stal se magistrátním úředníkem ve Skutči, později při vrchnostenském úřadě v Rychmburce, při magistrátě v Hlinsku, pak opět ve Skutči, kdež r. 1850. jmenován kancelistou nově zřízeného okr. úřadu. Zemřel r. 1875. v Chrudimi, kamž jako official ke krajskému soudu povolán byl. Svoboda již jako mladík zabýval se badáním starých dějin a při tom pojal myšlenku napsati »Dějiny města Skutče«, kteréž bohužel zůstali v rukopise a jsou majetkem rodiny Konečných. Svoboda byl neunavným pracovníkem. Sepsal také »Místopis panství rosického«, mnichovohradišského, rychmburského a skutečského atd. atd.

Čest budiž památce mužů těch!

* * *

S počátkem nově zřízeného u nás c. k. okr. úřadu s přednostou Václavem Stolovským souvisí každému Čechu milé a obzvláště drahé jméno humoristy českého Františka Jaromíra Rubeše, který poslední dny života svého ve Skutči trávil.

Od r. 1835. nebylo v Čechách besedy, aby se tam nepřednášela některá Rubešova deklamovánka. A v roce 45. zazvonil první »Paleček« rolnickou svého vtipu.

A kdo psal ty pěkné deklamovánky, kdo vydával ty malé knížečky sršící vtipem i pravdou? Soudní úředník František Jaromír Rubeš.

Rubeš patří do řady těch českých bohatýrů, kteří českým slovem, českou písní, českou deklamovánkou budili národ ze spánku dvěstěletého.

Jak stal se básníkem, o tom napsal Rubeš tyto vtipné verše:

Nechtěl jsem být právníkem,
nechtěl jsem být medikem.
Tak jsem se stal, moji páni,
bezpochyby z povolání — básníkem.

Ale dobře věděl Rubeš, že býti básníkem není tak snadnou věcí, že není tak snadno lidem se zachovati, i žertuje o tom takto:

Že má každý člověk křížek
pravda jesti stará již,
ale spisovatel knížek,
věřte, ten má — celý kříž.

A k tomu byl lid za dob Rubešových, abychom obrazně mluvili, ještě v plénkách. Lid dbal málo své národnosti, málo vážil si krásného jazyka a dějin svých.

A buditi lásku k mateřské řeči, lásku k vlasti, to učinil Rubeš sobě hlavním životním úkolem.

Vytýkal tak jemně, dobíral si tak trefně, že do dnes nemá jako humorista sobě rovného

Jeho spisy hlásají, jak rekovní, jak slavní byli naši předkové, že volá čtenář s Rubešem mimoděk: »Já jsem Čech a kdo je víc!«

Rubeš znal výborně tehdejší lidi. Nestyděl se pohovořiti s orajícím sedláčkem, s peroucí panímámou, poseděti v hostinci s dělníky a pokouřiti tu ze své dýmčičky.

A po takové zábavičce s lidem myšlenky a nápady na papír jen jen sršely.

Byl však Rubeš v každé společnosti hledaným pro svou skromnost a srdečnost. Mluvil málo, ale co promluvil, to budilo vždy úsměv nebo slzu svým kořeněným nádechem.

Rubeš jest mistrem v kreslení lidského života s jeho žalostmi i radostmi, s jeho myšlením i citěním.

Jest nepřekonaným v dovednosti, s jakou znal se zasmáti lidským slabostem a pošetilostem, kdy mluví bezstarostně a rozmarně, kdy z lyry jeho plynou tóny humoru.

Úmrtím Rubešovým ztratil národ svého prvního humoristu.

I vám, milá mládeži napsal Rubeš plno pěkných deklamovánek; vždyť dobře znáte jeho bajky »Vrabeč a kůň«, »Opičákův rozsudek«, »Lev, medvěd a vlk« atd. atd.

Ve Skutči se poslední čas již jen vlekl, schvácen prsní chorobou.

Skonal 10. dne měsíce srpna 1853. v rukou ošetřujícího jej lékaře Hlineckého.

Na domě, kde vypustil ducha svého, zasadili mu ctitelé jeho pamětní desku a na rovu jeho postaven gotický pomník. Také zpěvácký spolek nese na jeho paměť jméno »Rubeš.«

Jméno Rubeš a zásluhy jeho o probuzení české národnosti utkví vděčně v srdci každého poctivého Čecha. I splnilo se, co Rubeš sám o sobě věstil:

Až pak jednou vlasti květy nové
nad našimi hroby zavlaží,
až se Češi k svému přiznají,
v pravdu vzejdou naši krásní snové!
Pak snad uznáte, ó blahé zdání —
také mnou, že květů přibýlo,
když se z jitra hlučně zvonilo,
na Slovanů slavné požehnání.

* * *

O Rubešovi mnohé zachovaly se pověsti mezi lidem našim, z čehož lze souditi, že Rubeš opravdu byl lidu našeho miláčkem. I my chceme v H. R. po zásluze zvěčniti jméno jeho a proto uveřejňujeme následující pověst z Německo-Brodská:

Rubeš-kouzelníkem.

Když Rubeš studoval v Německém Brodě, žil tam na jednom předměstí podivín Vojtíšek.

Byl starým mládencem a stále ho pronásledovala myšlenka, že musí nalézt poklad.

I pátral Vojtíšek po místech, kde by takový poklad býti mohl, a nejednou v noci viděli ho lidé, jak tu a tam kope.

Když pak se dokonce dověděl, že na jednom pustém místě v městě stával kdysi hrad, soudil ve svém poblouzení mysli, tam že jistě poklad bude.

Od té doby chodil Vojtíšek ještě zamlklejší, a nemyslíl na nic jiného, než na ten hradní poklad.

Také náš Rubeš, od jakživa dobrá kopa, dověděl se o tom podivínovi, i umínal si, že potrhleho Vojtíška z jeho bludu vyvede.

Měl náhodou uschovaný oblek kouzelníka, jehož užil při maškarním plesu, a tento oblek měl mu posloužiti v provedení záměru.

Zasvětil doň studujícího, s nímž v jednom domě bydlel a smluvili se, jak vše provedou.

Jednoho dne večer odebral se Rubeš do bytu Vojtíškova a představil se mu jako kouzelník.

Vypravoval mu, že zná místo, kde stával ten hrad, v jehož sklepech prý plno zlata i stříbra.

Ujišťoval, že stojí to v jedné černokněžnické knize, podle jejíhož popisu se mu podařilo místo ono nalézt.

Má-li však poklad býti nalezen, tu prý k tomu třeba lidí dvou, a proto že vyvolil za druhého jeho — Vojtíška, o kterém prý ví, že se hledáním pokladů již zabýval.

On sám jako kouzelník na poklad sáhnouti nesmí.

Pomyslete, jak se zaradoval Vojtíšek při těchto slovech.

Rozumí se, že k podniknutí, k hledání pokladu společně s Rubešem, nejen svolil, ale prosil dokonce domnělého kouzelníka, aby pro Bůh jiného za společníka nebral, on že vykoná vše, co mu bude nařízeno.

Řečeno mu, že musí vzíti s sebou svícený růženec, kterým přehoditi mu bude místo, kde poklad je zakopán, a kde hoří modravý plamínek. Dále bude třeba svícené vody a křídý, kterou se plamen zkropí a křídou učiní se kruh, aby zlý duch neměl k pokladu přístup.

Vojtíšek při těchto slovech sotva že dýchal a sliboval, že zachová se ve všem dle předpisu.

Shledal honem věci, které mu Rubeš naznačil a ubíral se s ním k místu, kde poklad měl býti.

Rubeš postaral se ovšem již dříve o to, aby poklad skutečně tam byl. Onen studující, známý Rubešův, zařídil vše dle jeho návodu.

Rodný dům Frant. Jar. Rubeše.

Již z dálky spatřili noční chodci, Rubeš a Vojtíšek, hořeti na místě, kde hrad měl státi, modrý plamínek. Vojtíšek se zarazil a srdnatost ho opouštěla. Nechtěl dále. Bylo třeba značné výmluvnosti Rubešovy a ubezpečení, že se mu nic nestane, aby šel dále. Třesa se na celém těle, dohrával se k plamínku. Ale k práci schopen nebyl. I pronesl zatím Rubeš zaklínací formuli, nějaké latinské to verše, udělal kruh a vykonal vše sám, co vlastně činiti měl Vojtíšek.

A když se po všem dábel v podobě černého psa, před kterým Vojtišek měl náramný respekt, neobjevoval, vzmužil se Vojtišek, a jal se dle nařízení Rubešova v kruhu kopati.

Touha po zlatě dodávala mu síly, a tak netrvalo dlouho, a milý Vojtišek narazil motykou na veliký železný hrnec. Byl by radostí vykřikl, ale dbaje nařízení kouzelníkových přemohl se.

Jako zběsilý však vrhl se na železnou nádobu dobře uzavřenou a nedbaje na kouzelníka, který se potutelně usmíval, pádil jako ztřeštěný s hrncem s poklady domů. Nemluvil, ani se neohlížel, vše dle příkazu. Radost jeho byla nesmírná.

A teď si, milí čtenáři, představ, jak bylo asi Vojtiškovi, když doma sotva dechu popadáje, rychle rozsvítil, rychle víko s hrnce odkryl a z hrnce plno — střípků, plev a tkaniček vytahoval. Nepřál bys si jistě nalézt tak hubený poklad. — — —

Byl to pořádný žert, který ztropil si náš ferina Rubeš z nerozumného slídíče po pokladech, ale byl proň zdravý. Vojtišek poznal, jak nerozumné jest hledati poklady čarami, a hledati poklady vůbec, což jest hloupá pověra.

Možná, že by se byl »kouzelník« špatně měl, kdyby se byl Vojtišek dověděl, kdo byl, vždyť chápal, že z něho byl ztropen žert.

Ale z pokladové horečky se tím vyléčil a přestal od té doby — hledat poklady.

* * *

Že byl Rubeš skutečně hned z mládí vtipným dokazuje následující pověst: Rubeš učil se jsa studentem na harfu. Soused chtěje si ho dobrati pravil: »Aj, aj, Františku, vy hraje jako David — jen že ne tak krásně.« A Rubeš byl hned s říznou odpovědí pohotov: »Vy mluvíte, pane sousede, jako Šalomoun, jen že ne tak moudře.«

Věnovavše těchto několik řádků paměti Rubešově, měli jsme na mysli, aby mládež nezapomínala, čeho staří vlastenci pro svůj národ a vlast byli vykonali.

* * *

A jako každé skoro město má své pověsti lidové, má je i Skuteč. Některé z nich připojujeme.

A.

O Skutči a hradu Humperku.

Starý Novák, vysloužilý voják a mušketyr, byl zasloužilým vypravovatelem. Chceme tudíž památku jeho poctiti tím, že vlastní jeho vypravování klademe jako kvítek na rov jeho. A on rád vypravoval, zvláště dětem.

Kdyby mohl mluvit, řekl by asi: »No jo, děkuju pěkně.« — Takové měl totiž Novák přísloví.

Než začal vypravovati zapálil si dýmčičku a statně bafal. Při tom ale brvou nahnul a vypravoval.

Děti se kol něho uvelebily a on začal:

»No jo, dnes vám povím něco o Skutči. Tak víte, děti, Skuteč nebyla vždy tam, co stojí dnes. A to bylo tenkrát lesů jako máku ještě, když Skuteč stála pod Štěpánovem, tam někde u potoka k Svaté Anně tekoucího, pod strání dubovou, které dodnes říkají »Doubrava«.

Co se stalo nevím, že osada na »Dolcích« vzala za své. Voda jí jistě nevzala, protože jí tam beztoho málo. Ale snad vystavěn byl na Humperkách hrad, o kterém si ve Skutči dodnes povídají, a lidé se z Dolců pro větší bezpečí stěhovali pod hrad.«

Tu vskočil otcí do řeči Liboslav a diví se: »Ale, tatínku, což to bylo tak snadné, vystěhovati se z místa na jiné?«

»Ba bylo, tenkrát bylo,« odvece mušketyr. »To stavěli lidé tenkrát jen ze dřeva, a ty stavby nebyly přespříliš trvalé! Zkrátka, Skuteč octla se pod Humperky. A ti, kteří pod Humperka nechtěli, ale bylo jich jen málo rodin, vyhlédli si nové bydliště tam, kde stojí ves Skutičko. Není to jiného než — malá Skuteč.«

»Ve Skutči měli tedy také hrad?« podotkla Týna.

A Novák odpověděl: »V rodině Polanských se o tom udržela dosud pověst, a starý »Malíř« (Polanský) by vám i pověděl, jak hrad vyhlížel. Byla to stavba také jen dřevěná, menších rozměrů. Vroubena byla jakousi ohradou z klad a prken, jen branou proražená, a před samým hradem nasypány byly vysoké valy, na kterých se ozbrojenci mohli brániti. Hrádek byl jednopatrové stavení a lišil se od obyčejných příbytků jen tím, že v levo čněl jakousi hláskou a v pravo věží štíhlejší, snad jen pro ozdobu. Také uprostřed budovy čněla ještě jedna věž.

Za hrádkem následoval hluboký příkop a za příkopem šuměl hustý les. Tak vypadal prý ten skutečský hrádek Humperk.«

»A kdo tak podivně pojmenoval ten hrádek?« zeptala se Anna.

»Těžko říci,« povídá otec, »ale hádá se všelijak. Jedni povídají, že to znamená »Hundberk,« kopec psí, jiní, že »Hutberk,« kopec strážný. Město to dávno mělo prý i svou bránu, a ta prý stála, kde jest nyní dům pana Zvěřiny v Horní ulici. Také toto druhé město bylo opuštěno, když zašel hrádek a Skutečtí stavěli níže, kde ostrý vítr severní a východní není tak nevlídný, jako zrovna pod Humperky.«

»Ale kam poděl se zámek skutečský?« ptá se Bohumil.

»Byl nejspíše zničen nějakou pohromou živelní, bezpochyby

ohněm Ale není o tom nejmenšího dokladu dějinného, jen lidé si ve Skutči vypravují, že jedna držitelka hradu prý znesvětila chléb, začez se zámek zázrakem propadl.

Tenkrát slul prý ten hrad ještě Skuč. A to jméno společně s osadou pod ním stojící, takto prý povstalo.

Žila prý na hradě princezna, která velice si libovala v pěkných psech, a chovala prý jich veliké množství. Ale když zemřela neza-
nechavši dědiců, tu prý hrad spustl a psi zdivočeli. Ti ohrožovali město, trhali dobytek a působili prý nesmírné škody. Od jich skučení říkalo se hradu i osadě Skuč. A tak nemohli pro ty zlé psy Skuteč-
čané ani do pole, a také na hrad nikdo se neodvážil.

Slečna — princezna — zůstala nepochována, a po čase proskakovaly pověsti, že straší. Sjížděla prý v noci o dvanáctě po tři-
krátě s kopce a zase vracela se vzduchem zpět. Tento zjev a oni psi, obojí to zlo, velice obtěžovalo naše předky. Ale nebylo nikoho, kdo by věděl, jak zlo odstraniti.

Až vyskytli se počestní dva rytíři, snad rytířští zpěváci světem bloudící, kteří do města zavítali. Ti slyšíce vypravovati o tom, co se na hradě děje, umínili si, že město od svízelné osvobodí. A přes vše zbraňování se rytíři na hrad vydali.

Hned před branou uvítali je psi, chtějíce je odehnati. Ale když viděli jejich neohroženost, ustoupili, ponechavše venku pouze čtyři, kteří v tlamách jakési svíce nesli a rytíře do hradu zavedli. Zavedli je do zámekské síně, kde na dubové stoličce seděla princezna, majíc na klíně velikého černého psa, jemůž svítily oči jako baziliškově.

Princezna promluvila dutým, jako hrobovým hlasem: »Milý rytíři! Kam jste zabioudili? Jistá smrt vás tu čeká. Jest-li do půlnoci všechny ty psy zámekské nepobijete, jste ztraceni, jsou to zakletí ďáblové.«

»Smrt nebo život,« pomyslili si rytíři, a dali se do díla. Nejprv skolili toho černého psa na klíně princeznu, a do půlnoci pobili i všechny ostatní. Tak zbavena i ubohá princezna povinnosti chovati toho velikého psa, a tělo její mohlo býti pochováno. Neboť princezna byla opět mrtva, a jen bílá holubička vylétla z ní a oknem vznášela se do oblaku

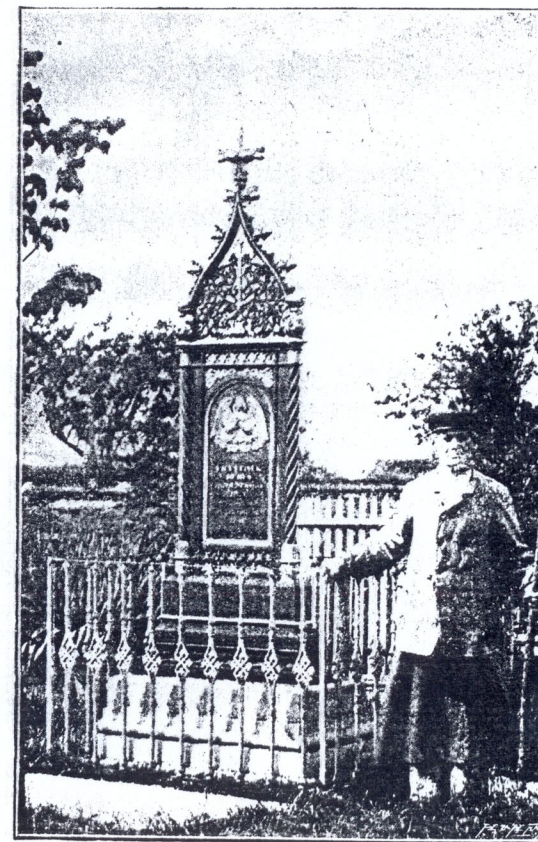
Skutečtí tak osvobozeni od nátisků, jež jim psi působili. Tak to praví pověst.

Zdá se mi, děti, že to nebyli žádní psi, ale také ďáblové to nebyli. Byli to vlci. Před časy vlci ve zdejší krajině skutečně se zdr-
žovali, skučeli a působili nejen škody na zvěři a dobytku, ale pře-
padali i lidi. A proto nazváni ďábly, a od jich skučení město naše dle pověsti »Skuč« nazváno.

B.

Bronzová socha na hradě Humperky.

V lidu skutečském i okolním dosud žije pověst, že za dob, kdy město Skuteč pod Humperky stálo, vévodil mu na výšině jejich dřevěný hrad. Dřevěný ten hrad obklopen byl valy, příkopem a obetkán lesem.

Pomník Frant. Jar. Rubeše.

Tehdejší vjezd do hradu Humpereckého do dnes ukazují na západní straně vrchu, a podobně na straně jižní mělký již příkop v pole proměněný. Při hlavní bráně zdvihala se pyšně bronzová socha, kterou poslední držitel hradu Skutečského byl uliti dal a která představovala jej samého v nadživotní velikosti.

A stála tam proto aby účtu vlévala lidu poddanému, který pod

hradem a v okolí jeho byl se usadil. Byl to předchůdce známého Gesslerova klobouku. K soše postavil přísný pán stráž a ta dávala pozor, zda každý kolem jdoucí před sochou smekne a se pokloní.

Poklonil se každý, protože čekala naň jinak kláda nebo mrskání v hradním sklepení. Nenašel se sice na skutečské půdě žádný Tell a žádný šíp pro skutečského Gesslera, ale všickni poddaní toužili v nitru svém, aby sám Bůh ztrestal jeho zpupnost. A Bůh vyslyšel přání lidu.

Byl parný den červencový a černá mračna od západu věštila bouři. Ta dostavila se se vši prudkostí. Okna hradní třásla se a řinčela, Meluzina vyla, a úzkost zmocnila se všech obyvatelů na hradě. Pak začal bleskot a burácel hrom. Ale ani toto děsné rozpoutání divokých sil přírodních nezdálo se působiti na zpupného pána hradu. Jakoby živlům vzdorovati chtěl vyšel na nádvoří a sestoupil odtud dolů k bronzové soše, odkud poděšená stráž byla prchla. Pán postavil se vedle sochy a drze zahleděl se do rozkácených oblak, jako by chtěl říci: »Nebojím se Tvého bouření!« Nedomyslí ještě, když rána hromová vedle něho zaryla se bronzové soše do hlavy a do celého těla a sochu roztržila na kusy. Ba vypravují někteří, že ranou tou vražena socha do země a že zůstala po ní jen prohlubenina, kterou dosud při někdejším hradním vjezdu ukazují.

Pověst nepraví, co stalo se s pánem Humpereckého hradu a zda-li zlá tato příhoda ze zpupnosti jeho jej vyléčila. Hrad dlouho potom prý nestál. Vzal snad zkázu tím, že byl vrchností opuštěn, snad vyhořel či snad zbořen byl nepřeteli.

Ale jeho památka pevně žije v mysli lidu skutečského a bude žít, dokud navždy nezaniknou zvuky špitálských zvonkův.

* * *

Kaplička svatoanenská.

K městu Skutči náleží nedaleká kaple sv. Anny. Samota zvaná »Svatá Anna« leží v úžlabí mezi Příbylovem a Štěpánovem na půdě špitálu skutečského. Zřídlo pod kostelíkem zvalo se původně »Zlatá studánka«. Kaplička nad zlatou studánkou« povstala následkem objevení se cholery v Čechách již v r. 1831. a byla v červnu 1832. slavnostně posvěcena. Ale malá ta kaplička těšila se takové návštěvě se strany poutníků, že nestačila, i přistavěna r. 1836. a téhož roku v červenci zasvěcena prostrannější přístavba s vížkou. Od té doby kaplička valně sešla. Teprv před několika lety skutečský kaplan P. Bartoš zavedl opět novou sbírku na kapličku, a tu opravena znovu a uvedena v nynější utěšený stav.

Slyšme i pěknou pověst, která se o »kapličce svatoanenské« mezi lidem udržuje. Ku konci července každého roku oživne na několik dní údolí svatoanenské u Skutče. Z blízkého i vzdálenějšího okolí spěchá sem lid, aby poklonil se sv. Anně.

Samota »Svatá Anna« jest roztomilé místočko. Je jako stvořeno k tomu, aby zde zbožný duch rozepjal křídla k letu v světy nadhvězdnaté. Nad dosti mocným pramenem dobré, zdravé vody postavena tu teď prostorná a pěkně upravená kaple, zasvěcená máti matky Boží. Nebyla vždy tak rozsáhlá a tak upravená. Byla to tak ke stráni přitisknutá malá kaple se šindelovou vížkou a zvonkem. Pod ní tekla a teče zázračná voda. Ta vtéká do blízkého potoka, který vzniká na lukách rychmburských uprostřed skupin parnasil.

Ještě někdy v letech třicátých kryl místo dnešní kaple svatoanenské hustý les. Tenkrát někdy byla veliká neúroda a lidé prý mřeli hladem. I na Štěpánově bylo zle. Také jistá chalupnice štěpánovská, Marta, která nikdy nebyla bohata, ale které se z práce rukou přec jen jakž takž vedlo, pocítila všecku tíhu dopuštění Božího. Pláč nepomáhal, děti chtěly jísti, chleba nebylo. Marta však jiné rady mimo modlitby nevěděla, modlitba nepomáhala — — — Marta všecka nešťastna vyšla do lesa. Schodila celý les — — — Konečně octla se v místech, kde nynější kaplička k oblakům se pne. Padla tu do husté trávy, sklonila čelo k zemi a zaúpěla vroucně: »Ó, Maria přemilostná, pomoz, pomoz!« Chvilí tak klečela s hlavou v travu nakloněnou. Pak zdvihla hlavu — a div, že leknutím neomdlela. Několik kroků před ní jako bílý oblak, a v oblaku v nádechu modravém stojí sama nejsvětější Panna. Mile obrací zraky své ku klečící a pak zvukem stříbra mluví k ní: »Neplač a jdi domů. Najdeš doma dosti jídla. A budeš-li vzývati matku mou, svatou Annu, postarám se ti i dále, aby ti nic nechybělo!« Zjevení zmizelo. Žena plna radosti i blahých citů poslechla. A když domů přišla, shledala, že zjevení mluvilo pravdu.

Pověst o tom rozhlásila se záhy po Štěpánově, ba po celém okolí. A odevšad začali sem choditi lidé, aby v tomto samou matkou, Boží označeném místě vyjevovali touhy svého srdce: »Ó, Maria přemilostná! Svatá Anno, matko Panny panen!« — — —

Místo zjevení bylo záhy označeno i obrázky, jež poutníci na okolní stromy zavěšovali. Zejména obrázky, představující sv. Annu.

Té doby vydal se sem i chromec Benjamin, aby vzýval tu pomoc svaté Anny. Svlékl tu obuv svou a ponořil chřé nohy do zázračného vývařiska pod kapličkou dnešní. A sotva že nohy tam omočil, již mohl bez berlí, na kterých sem přišel, povstati, a uzdraven ubíral se domů.

Zpráva o tom prolétla celý kraj. I ký div, že pomýšleno záhy na to, postaviti na těch místech stánek Boží — kapli. Vystavěli ji zbožní Skutečané. Ty hole Benjaminovy visí tu dodnes blízko oltáře. A putuje sem v červenci celý kraj, a zní tu zbožná hudba i zpěvy lidu, který věří, že svatá Anna neopustí ten zbožný, český lid — — —

